

nummer 126 november 1985

nostra

BLAD VAN DE ECONOMISCHE
FACULTEIT AAN DE
UNIVERSITEIT VAN AMSTERDAM

REDACTIE

Ruben Bergkamp
Esther Bijlo
Koos Boering
Gosia Bos-Karczewska
Adriaan Dorresteyn
Marleen Janssen Groesbeek
Marcel Klopper
Marcel Michelson
Ruurd Mulder
Henry Tjoe-Ny
Paul Wind

ADRES

Jodenbreestraat 23
kamer 2386
1011 NH Amsterdam

telefoon: 525 2497

Adreswijzigingen:

Studentenadministratie
Jodenbreestraat 23
1011 NH Amsterdam

Reacties

De redactie stelt zich open voor reacties,
behoudt zich echter het recht voor deze in
te korten.

ADVERTENTIES

Advertentietarieven zijn op aanvraag
verkrijgbaar.
Opdrachten bij voorkeur schriftelijk aan de
redactie richten.
Voor telefonische inlichtingen:
(020) 525 2497
(020) 798222 (Ruben Bergkamp)

Rostra verschijnt acht keer per jaar in een
oplage van 3.000 exemplaren.

ISSN 0166-1485

COVER

Dick van Hell

DRUK

Kaal Boek, Nwe Herengr.61, Amsterdam.
telefoon: (020) 262 908

REDACTIONEEL

London - 1/11/1985

Tu be or not tu be, that is the question;
17.45 u. nu nog Chapham North, zo snel mogelijk met de 'tube' naar
Paddington, waar ik met British Rail naar Exeter zal vertrekken.
Paddington, het 'tube'-station waar beertje Paddington werd gevon-
den, vandaar zijn naam. Eerst maar met de Northern Line naar Wa-
terloo, daar moet ik kiezen welke 'line' te nemen; de Bakerloo line;
Piccadilly Circus, Bakerstreet - Gerry Rafferty, één van mijn favoriete
nummers - rechtstreeks naar P., gelukkig niet meer overstappen.
18.15 u. Paddington, snel een kaartje kopen....
18.50 u., snel was anders, platform one, hè, hè, ik zit.
British Rail heeft dezelfde bekleding als de 'tube'; heeft Maggie T. in
de aanbieding gekocht.
19.00 u. nog drie uur in de trein, had ik maar een Rostra meegenomen.

Foto's in het afgelopen nummer van de intro-
ductieweek zijn gemaakt door Dik Rûger.

INHOUD

Modigliani en de financieringstheorie, L.A. Ankum	pag. 3
Een grote boekenberg, MM	pag. 4
Een succesvolle paper!, KB	pag. 5
De maakbaarheid van de samenleving, MJG,MM	pag. 6
In opdracht van... ,HTN	pag. 8
50 jaar IAV, GBK	pag. 10
Handelspolitiek van de VS, RB	pag. 12
Ekonomien zijn een beetje gek, Hugo Keuzekamp	pag. 14
Ontheilig de arbeid!, Belderok	pag. 15
Wissel van de wacht, EB	pag. 16
Raad en Daad, Marcel Michelson	pag. 19

Modigliani en de financieringstheorie

De naam van Nobelprijswinnaar Franco Modigliani is sinds het einde van de jaren zestig niet meer weg te denken uit de financieringstheorie. In elk tekstboek over 'financial management' of over de 'theory of financial decisions' komt zijn naam een groot aantal malen voor. Steeds is deze echter gekoppeld - als een soort Siamese tweeling - aan die van Merton H. Miller. Samen schreven zij enkele uiterst belangrijke artikelen en dikwijls worden de schrijvers daarvan kortheidshalve als M & M aangeduid.

De opvattingen van M & M hebben betrekking op de betekenis van financiële beslissingen. Zij zijn van mening dat onder een aantal veronderstellingen, waaronder die van een volkomen vermogensmarkt, de financiële beslissingen in de onderneming geen invloed hebben op de waarde van de onderneming. Deze wordt uitsluitend door de genomen investeringsbeslissingen bepaald.

De financiële beslissingen, die M & M in het oog vatten betreffen de mate van financiering met vreemd vermogen (de 'financial leverage') en de omvang van de dividenduitkering aan de aandeelhouders. In 1958 verscheen het eerste baanbrekende artikel dat betrekking had op de *financiering met vreemd vermogen* (Modigliani, F. and M.H. Miller, *The Cost of Capital, Corporation Finance, and the Theory of Investment*, American Economic Review 1958).

Tot 1958 was de algemene opvatting dat bij een gegeven vermogensbehoefte substitutie van eigen door vreemd vermogen in eerste instantie voordelig is. De hefboomwerking van de financiering met vreemd vermogen wordt niet volledig gecompenseerd door de stijging van de discontovoet waarmee de vermogensmarkt de aan aandeelhouders toevallende winst kapitaliseert. Daardoor stijgt de prijs van het aandeel en daarmee de waarde van de onderneming. Bij voortgaande substitutie van eigen door vreemd vermogen zal evenwel de toeneming van het financiële risico voor de aandeelhouders tot een zodanige stijging van de discontovoet leiden dat een optimum wordt overschreden: de waarde van de aandelen en daarmee de waarde van de onderneming daalt. In deze 'traditionele' visie is er dus een bepaalde verhouding tussen eigen en vreemd vermogen (een bepaalde mate van 'leverage') waarbij de waarde van de onderneming maximaal is: er is een optimale vermogensstructuur.

In het artikel van 1958 ontkennen M & M de juistheid van deze gedachtegang. Zij tonen aan dat onder een aantal veronderstellingen de waarde van de onderneming onafhankelijk is van de mate van financiering met vreemd vermogen. De belangrijkste veronderstellingen zijn: 1) er bestaat een volkomen vermogensmarkt, 2) de in de analyse betrokken ondernemingen behoren tot eenzelfde risicoklasse, 3) afwezigheid van winstbelasting en 4) 'homemade leverage' vormt een volkomen substituut voor 'corporate leverage'. Deze laatste veronderstelling houdt

onder meer in dat beleggers in dezelfde mate en tegen dezelfde rentevoet vreemd vermogen kunnen aantrekken als ondernemingen. De analyse van M & M berust op de zogenaamde *arbitrage-redenering*. Deze redeneermethode heeft in de financieringstheorie veel navolging verkregen. Terecht werd in de motivering voor het verlenen van de Nobelprijs aan Modigliani daarop gewezen. De arbitrage-redenering kan met een eenvoudig voorbeeld worden verduidelijkt. Veronderstel het bestaan van twee identieke ondernemingen. Het enige verschil tussen de beide ondernemingen betreft de wijze van financiering. Onderneming U is uitsluitend gefinancierd met eigen vermogen, waarvan de marktwaarde S_U bedraagt. De marktwaarde van onderneming U, V_U , is derhalve gelijk aan $V_U = S_U$. Het inkomen voor aftrek van rente bedraagt 0. Aangezien er niet met vreemd vermogen wordt gefinancierd valt dit gehele inkomen aan de verschaffers van het eigen vermogen toe. Verondersteld is dat de gehele winst wordt uitgekeerd.

Onderneming L is ten dele gefinancierd met vreemd vermogen, waarvan de marktwaarde B bedraagt. Aan verschaffers van het vreemde vermogen wordt hierover een vergoeding van $r \times 100\%$ betaald. Onderneming L heeft een marktwaarde $V_L = S_L + B$. Het aan de aandeelhouders toevallende inkomen bedraagt $0 - rB$.

Een belegger kan nu ten aanzien van de ondernemingen U en L twee posities innemen:

- 1) Hij koopt met eigen vermogen een fractie α van het aandelenkapitaal van onderneming L. Zijn portefeuille heeft een waarde van αS_L . Het inkomen uit de belegging bedraagt $\alpha (0 - rB)$.
- 2) Hij verwerft een fractie α van het aandelenkapitaal van onderneming U: $\alpha S_U = \alpha V_U$. Voor de financiering maakt hij ten dele gebruik van een lening ter grootte van αB . Per saldo is zijn belegging met eigen vermogen $\alpha (V_U - B)$. Het inkomen uit de gekochte aandelen bedraagt $\alpha 0$. Aan rente betaalt hij αrB . Per saldo is zijn inkomen dus $\alpha (0 - rB)$.

Het blijkt dus dat het door de belegger te verwerven inkomen in beide situaties gelijk is. Dit impliceert dat in een evenwichtssituatie ook de waarde van de netto-belegging in elk van de situaties gelijk zal zijn. Als dat niet het geval is ontstaat een 'arbitrageproces' dat deze gelijkheid bewerkstelligt. Daardoor geldt

$\alpha S_L = \alpha (V_U - B)$, hetgeen inhoudt $V_U = S_L + B = V_L$. De marktwaarden van de ondernemingen U en L zijn aan elkaar gelijk: de marktwaarde van de onderneming is onafhankelijk van de mate van financiering met vreemd vermogen. Er bestaat derhalve geen optimale vermogensstructuur.

De genoemde stelling van M & M heeft aanleiding gegeven tot veel discussie. Ook de geldigheid van de door hen gemaakte veronderstellingen is aan kritiek onderhevig geweest. In een in 1963 verschenen artikel (*Corporate Income Taxes and the Cost of Capital: A Correction*, *American Economic Review* 1963) ontwikkelden M & M hun model met inachtneming van het bestaan van *winstbelasting*. De arbitrage-redenering leidde in dit geval tot de conclusie dat de waarde van ondernemingen voortdurend toeneemt naarmate men meer gebruik van vreemd vermogen maakt. De aftrekbaarheid van de rente bij de berekening van de fiscale winst leidt tot een door de overheid verstrekte 'belastingsubsidie', die in een waardetoeëneming van de onderneming tot uitdrukking komt. Uiteraard erkenden M & M dat de feitelijk waargenomen vermogensstructuren van ondernemingen niet overeenstemmen met deze conclusie van hun theorie. Zij noemden enkele factoren, die deze afwijking kunnen verklaren, hoewel daarmee geen exacte oplossing werd aangegeven. In latere studies tracht men de geobserveerde vermogensstructuur van ondernemingen te verklaren door te wijzen op een mogelijke gelijkheid tussen de voordelen van het financieren met vreemd vermogen (de belastingsubsidie) en de nadelen ervan (faillissements- en agencykosten). Hierboven werd er reeds op gewezen dat ook ten aanzien van een andere financieringsbeslissing, het *dividendbeleid*, door M & M baanbrekend werd verricht (Miller, M.H. and Modigliani, F., *Dividend Policy, Growth, and the Valuation of Shares*, *Journal of Business* 1961). De ruimte ontbreekt om daarop nader in te gaan. Uit het voorgaande moge echter duidelijk zijn gebleken dat M & M belangrijke bijdragen aan de ontwikkeling van de financiële theorie hebben geleverd. Met het toekennen van de Nobelprijs aan Modigliani is echter ten aanzien van het vakgebied van de financiering ook zijn Siamese tweeling Miller geëerd.

Een grote boekenberg

Nog maar weinigen op deze faculteit weten dat in een grijs verleden de verschillende vakgroepen in verschillende gebouwen door de stad verspreid waren. In een recenter verleden werd de hele faculteit - op economische geschiedenis na - in het Maupoleum gestopt. Een overblijfsel van de eilandstructuur der economische wetenschappen vormen de verschillende bibliotheken, de meeste op de vierde verdieping. Ook daar gaat een eind aan komen. In 1979 schreven de studenten Van Rietschoten en Poort een doctoraalscriptie over de dienstverlening van de bibliotheken. Zij concludeerden dat éénwording gewenst was. Verleden jaar besloot de faculteitsraad hetzelfde.

Aanpak

De mensen die de conclusie van de doctoraalscriptie weer naar boven haalden waren *Loan Son* en *Ernst Noorman* (resp. Obas en Age), die tevens een enquête onder studentgebruikers hielden.

Nadat hun materiaal in de faculteitsraad was behandeld besloot de raad een kleine commissie in te stellen die bij de vakgroepen ging informeren of éénwording gewenst was. Bijna liep het proces nog stuk toen *Jan Kees Martijn* (Nobas) de docentenfracties een uitspraak wilde laten doen vóórdat de vakgroepreacties binnen waren. Het is een vaststaand feit binnen de faculteitspolitiek dat docentenfracties, zonder vakgroepstandpunten, conservatief en uitstellend besluiten. Martijns actie werd getorpedeerd door Age die de volgende raadsvergadering de reacties van de vakgroepen in een motie omvormde - met een geheel andere conclusie dan die van de kleine commissie - en deze motie kwam raadsbreed tot besluit. Hierop werd een andere commissie ingesteld, met de motie als taakopdracht, om de éénwording van de facultaire bibliotheken te regelen, in ieder geval vóór de verhuizing in 1992 van de faculteit naar gebouw E op Roeterseiland.

Deze commissie kwam deze maand met haar rapport uit. Een mooi plan; één facultaire bibliotheek met een uitgebreid dienstenpakket. Er zitten wel nog wat haken en ogen aan het rapport. Ten eerste brengt de commissie een structuur in de bibliotheek die een hoofdbibliothecaris introduceert die hiërarchisch boven het andere bibliotheekpersoneel staat. Nu is het bibliotheekpersoneel hiërarchisch gelijk. Om dit probleem enigszins te ondervangen wordt voorgesteld de functie van hoofdbibliothecaris te laten rouleren onder de bibliothecarissen.

Een ander punt is de uitgebreide dienstverlening. Deze uitbreiding van het dienstenpakket houdt namelijk een uitbreiding van de bibliotheekformatie (=personeel) in. De faculteit heeft niet echt personeel over en de raad zal daarom waarschijnlijk zich niet nu al aan een formatieuitbreiding willen vastleggen. In eerste reactie stellen de studentenfracties dan ook dat de formatieclaim slecht onderbouwd is. Het ziet er naar uit dat de raad in haar novembervergadering niet het gehele rapport gaat overnemen. Het valt te verwachten dat zij het sein op groen zet voor het proces van éénwording en de daarvoor be-

nodigde kosten op zich neemt. Ook zit er een gereede kans in dat de raad besluit dat de éénwording al vóór 1992 kan plaatsvinden in bijvoorbeeld 1225.

De eventuele uitbreiding van het dienstenpakket van de bibliotheken zal nog nadere studie vergen.

Sceptisch

Mevrouw I. de Boone, werkzaam als bibliothecaris voor Ismog en Staathuishoudkunde, is erg sceptisch over de éénwording. Het lijkt haar alleen reëel voor het nieuwe gebouw. Wat betreft de invoering van een hoofdbibliothecaris is zij daar voor mits het een wetenschappelijk hoofdbibliothecaris wordt en geen roulerende functie. Volgens haar maken mensen er zich bij een roulerende functie gemakkelijk van af omdat er geen eer mee te behalen is. Een wetenschappelijk hoofdbibliothecaris (economie en bibliotheekwetenschappen) is erg handig voor het aanschafbeleid). Op mijn vraag hoeveel mensen er in Nederland zijn met die studie-combinatie blijkt zij optimistischer dan ik. Ze noemt de bibliothecaresse van de SEO en wijst op sommige mensen bij de UB en Letterenfaculteit, wiens combinatie overigens tussen bibliotheekwetenschappen en andere studies is.

Zij stelt dat de reden waarom men de bibliotheken wil centraliseren ligt in het feit dat men vindt dat de bibliotheken niet goed functioneren. Zij beschouwt dit als een grove aanklacht, ook aan haar persoonlijk. Zij stelt andersom dat de bibliotheken best goed kunnen functioneren wanneer wetenschappelijk personeel en vooral de studenten zich wat meer aan de regels zouden houden. Een goede bibliotheek-introductie voor eerstejaars zou daaraan kunnen bijdragen.

Zij prijst het systeem van referaten omdat dat nog enigszins de mogelijkheid biedt om mensen vertrouwd met de bibliotheek te maken.

Automatisering

Dr Ernst Braches, van de UB, vindt het plan tot éénwording van de facultaire bibliotheken een positieve ontwikkeling die hij gaarne steunt. Hij stelt dat dit plan prima past binnen de landelijke en internationale ontwikkelingen wat betreft interbibliothecair leenverkeer en retrieval activiteiten. Dat laatste onderstreept hij door te stellen dat het werk van bibliotheekpersoneel, wanneer de bibliotheekadministratie geautomatiseerd is en de bibliotheek toegang heeft tot enkele data-

bases, literatuurspeurwerk kan verrichten ten behoeve van het onderzoek. Braches onderschrijft kennelijk het instellen van een wetenschappelijk hoofdbibliothecaris want hij stelt dat er aan de andere kant van de UB terminal (op de faculteit dus) iemand moet zitten die ten eerste bibliotheektechnisch op de hoogte is maar ten tweede ook vaktechnisch zodat hij de vragen van de gebruikers optimaal kan behandelen.

In hoeverre is de UB bereid te participeren in de éénwording?

'Ik vindt de éénwording een goede zaak, om redenen die ik genoemd heb. Het past ook in het kader van de beleidsnotitie universitaire bibliotheekvoorzieningen van het CvB dat de instelling van middelgrote facultaire bibliotheken bepleit omdat dat de beste manier is om je boekenbezit te beheren. Wanneer er op de faculteit een kundig persoon is die continu aanwezig is dan is de UB bereid om een bibliothecaris-terminal, waarmee bestellingen en voorraadadministratie direct via de UB-administratie lopen, neer te zetten.

Het omcoderen van het facultaire boekenbezit vereist een bepaalde expertise die bij de UB aanwezig is. De UB zal geen enkele druk uitoefenen om tot éénwording te komen, maar als de faculteit er voor kiest dan wil, eigenlijk moet, de UB dat begeleiden.'

Valt er een herziening van de middelenverdeling tussen UB en facultaire bibliotheek te verwachten indien er een centrale bibliotheek komt?

'De reden dat er discussie is omtrent de verdeelsleutel ligt erin dat de middelen afnemen. Al gedurende acht jaar houdt de universiteitsraad de middelen voor de UB op hetzelfde bedrag terwijl we jaarlijks zo'n 10 à 15% aan koopkracht verliezen. Dat is het probleem, niet de sleutels.'

Kan de faculteit nog vruchten plukken van de automatisering van de UB?

'Jazeker. Er bestaat een kopie van de UB-catalogus die beschikbaar kan komen op SARA. Het probleem is dat SARA Cybercomputers heeft terwijl het pakket op IBM draait. Ik heb vernomen dat SARA nu een IBM 4381 heeft gekregen voor de economische faculteiten van UvA en VU en de centrale administratie. Als de UB-catalogus daarop mag draaien dan kan binnen twee maanden eenieder met een terminal op SARA de UB-catalogus raadplegen.'

MM

Een succesvolle paper!

Vele studenten dromen ervan om ooit nog eens een keer in een economisch blad te publiceren of voor een werkstuk een prijs of alom erkenting te ontvangen. In ieder geval meer met een werkstuk te doen dan er normaal mee gedaan wordt, namelijk het opbergen in een stoffige kast. Om dit laatste te ontlopen is samenwerken één methode, dus een 'werkstukvervangend college'?

Iedereen kent het gezegde 'twee weten meer dan één' of 'eendracht maakt macht' en daarom wordt er op de faculteit ook onderwijs gegeven in de vorm van 'werkstukvervangende colleges' of ook wel genoemd 'werkstuk-college'. Er worden door drie vakgroepen werkstukvervangende colleges gegeven: vrouwenstudies, recht en economische geschiedenis (Japan).

Werkstukcollege

Een werkstukvervangend college is een onderwijsvorm waarbij een groep studenten (5-10 personen) onder begeleiding gedurende één trimester een werkstuk maken. Het grote voordeel van dit soort colleges is wel dat er veel dieper op de stof kan worden ingegaan en de studenten makkelijker over hun 'dode' punt heen komen. Het onderwerp komt meestal uit de vakgroep, maar als er een student is die zelf een onderwerp weet kan hij dit aan de vakgroep voorstellen.

Onderzoek bij recht

Het werkstuk-college van de vakgroep recht heeft zeer goede resultaten opgeleverd. Zeven studenten hebben een onderzoek gedaan met de titel: 'een onderzoek naar aanleiding van de ministeriële beschikkingen inzake de wet op de Ondernemingsraden (artikel 44)'. Een indrukwekkende titel die wel om uitleg vraagt. Artikel 44 van de Wet op de Ondernemingsraden (WOR) houdt in dat iedere belanghebbende in beroep kan gaan bij 'Onze Minister' tegen een besluit van een bedrijfscommissie*. Dit besluit kan onder andere gaan over: de bevoegdheden van de bedrijfscommissie, ontheffing van de plicht tot instelling van een ondernemingsraad, bezwaar van de ondernemer tegen de instelling van een bepaalde commissie, onderbreking van het werk voor beraad, scholing en vorming, verzoek goedkeuring van een besluit van de ondernemer.

De minister doet een uitspraak (met toelichting) over dit ingestelde beroep, dit noemt men een Ministeriële Beschikking. Bij de vakgroep lagen 134 van deze beschikkingen op een stapel. De studenten hebben deze beschikkingen nu onderzocht op leesbaarheid, wenselijk kiesstelsel, instemmingsrecht en werkwijze van de bedrijfscommissie.

Werkwijze

Bij de eerste bijeenkomst werd er een globaal plan gemaakt en werden de beschikkingen ingedeeld naar onderwerpen. Er was een strenge werkverdeling, dus er waren geen noemenswaardige overlappingsen. Dit is natuurlijk ook noodzakelijk, wil er doelmatig en efficiënt gewerkt worden. De groep

De omvangrijke hoeveelheid stof wordt eenvoudiger

kwam één keer per week samen om de verschillende geschreven stukjes van elkaar te lezen en te bekritisieren. Er werd een lijstje bijgehouden met de commentaren en deze werden weer verwerkt in het stuk. Alleen de inleiding en de conclusie zijn eigenlijk geschreven door de hele groep en dat is te merken ook: de conclusie bestaat uit het opsommen van de verschillende kleinere conclusies. Maar op zich is dit niet hinderlijk, want het is wel prettig om alle conclusies netjes op een rijtje te hebben.

Volgens begeleidster Els Hoekman is een werkstukvervangend college een zeer goede methode voor het leren maken van scripties. Ook heeft ze geconstateerd dat er vrij veel schrijfangst aanwezig is bij de studenten. Door de begeleiding worden de studenten geholpen, die angst te overwinnen. Het uitzoeken waar men moet beginnen en hoe men de vaak omvangrijke stof moet aanpakken wordt eenvoudiger. Als eerste werkstuk is het zeer leerzaam en voor iedere student aan te raden. Het bijkomend voordeel is dat men leert samenwerken en dat de kritiek niet komt op het moment dat men (bijna) klaar is met het werkstuk. Tenslotte vertelde Els Hoekman mij dat dit soort colleges misschien ook wel mogelijk zijn voor een doctoraalscriptie, alleen zou dit dan moeten gebeuren zonder begeleiding, omdat het anders veel te veel tijd zou gaan kosten voor de begelei-

der. Maar alleen al in een groep werken werkt erg stimulerend en verhoogt de efficiency.

Het succes

Het werkstuk/onderzoek is opgestuurd aan verschillende mensen en instanties, waaronder de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, drs J. de Koning. Deze heeft met 'veel belangstelling en met genoegen' het rapport gelezen en noemt het een 'kwantitatief goed en gedegen werkstuk'. Ook de heer mr Maschhaupt, afdeling medezeggenschap en ondernemingsrecht van het ministerie, schreef dat het een 'voortreffelijk werkstuk' is geworden en dat het een paar verrassende resultaten heeft opgeleverd. Els Hoekman wist mij ook nog te vertellen dat dit werkstuk nog verdere gevolgen zal hebben, aangezien René Slootweg dit werkstuk verder zal gaan uitwerken en er een doctoraalscriptie van gaat maken.

KB

* Bedrijfscommissies worden ingesteld door de SER en zijn paritair samengesteld uit werkgevers- en werknemersvertegenwoordigers. Zij hebben een taak bij de uitvoering van de Wet op de Ondernemingsraden.

linkse economen in congres

De maakbaarheid van de samenleving

Vrijdag 25 oktober kwam in Krasnapolsky een bont gezelschap bijeen. Het Tijdschrift voor Politieke Economie (TPE) hield een internationaal congres over de maakbaarheid van de samenleving (the makeability of society??). Spreker waren onder andere Jaques Delors en Wim Kok.

We werden ontvangen in een goed geoutilleerde zaal. Elke deelnemer ontving een koptelefoon met ontvanger waarmee op vier kanalen in vier talen simultaan werd vertaald. Al dit moois kon niet voorkomen dat de heer Matzner, hoogleraar te Wenen, zijn Engels onverstaanbaar uitsprak.

De binnenkomer en het hoogtepunt van de middag was de lezing van Jacques Delors, voorzitter van de Europese Commissie. Het congres kreeg een gehaast karakter omdat Delors slechts anderhalf uur aanwezig kon zijn; hij moest nog naar Luxemburg waar hij de oprichting van een Europees Monetair Fonds zou gaan bepleiten.

De samenleving is best wel maakbaar, stelde Delors, maar je moet je prioriteiten in de gaten houden. Europa, met haar vele werklozen, heeft groei nodig. De overheid kan die groei stimuleren. Delors is een aanhanger van de 'technology push' theorieën. Hij verwacht vooral van de nieuwe technologie werkgelegenheid en pleit daarom voor overheidsstimulering op het gebied van nieuwe technologie (ESPRIT, EUREKA).

Daarnaast is Delors onmiskenbaar Europeaan. Met zichtbare instemming citeerde hij een onlangs verschenen rapport van de OESO dat de groei van de Europese economie zonder samenwerking op 2,5% schat en met Europese economische samenwerking op 3,5%.

In Frankrijk, het veelstromenland, noemt men een technology-push-post-Keynesiaanse-Europeaan al enige jaren een 'Delorsist'. Echt verrassend was Delors' pleidooi dan ook niet. Dat kon ook niet; op jacht naar de tekst van zijn rede kregen we te horen dat die rede 'tout à fait improvisé' was.

De andere prioriteit die een samenleving volgens Delors moet hebben is een gezond 'cadre de vie'. Hij constateerde dat er in de VS vooral sprake is van werkcreatie in de 'fast-food'-sectoren en de particuliere verzekeringen. Hij stelde dat we in Europa op het ogenblik in het algemeen goed eten en dat de groei van particuliere verzekeringen alleen te verklaren is uit een afgenomen sociale zekerheid. Er zou daarom in de VS sprake zijn van een *slechte groei*.

In dit kader is ook van belang de verdediging die Delors gaf van het Europees bouwbeleid. Tegenover z'n opponent in de zaal stelde hij: 'Momenteel betalen we een hoop geld zodat er in Europa acht miljoen boeren zijn. Wan-

neer we stoppen met betalen dan zijn er over tien jaar slechts vier miljoen boeren. Hoe ziet Europa er dan uit? Al die leuke plattelandsdorpjes waar we zo graag op vakantie gaan zijn dan spookstadjes. Mij is dat de prijs waard.'

Daarnaast stelde hij dat de VS zijn landbouw nog meer subsidieert en daardoor de - lage - wereldprijs dicteert. Niet subsidiëren zou marktverlies betekenen.

De heer Zinn, uit de Bondsrepubliek, zette zich ietwat tegen Delors af. Hij maakte het onderscheid tussen produktinnovatie en procesinnovatie. Zijn stelling was dat alleen produktinnovatie economische groei impliceert. Delors wenste dit niet te onderstrepen. Hij was het met Zinn eens dat er na de derde industriële revolutie (TV) weinig 'nieuws' aan de horizon was; de nieuwe technologieën vervangen nu de oude. Maar, stelde hij, wanneer je de nieuwe technologie niet toepast dan heb je een comparatief nadeel en raak je - als Europa - je markt kwijt.

Zo, het koptelefoontje kan af, eindelijk verlost van die vreselijke stem van de simultaanvertaalster. Wim Kok zal zijn inleiding houden; met zijn bekende vakbondsstem steekt hij van wal. Na een paar minuten ontdek ik dat hij zich keurig aan zijn geschreven tekst - die wij met het toverwoord 'pers' hadden bemachtigd - houdt, inclusief uitroepetekens. Wat zal dat heerlijk zijn voor de vertalers.

Onderwijs

Het hot-item van Kok in zijn inleiding is (natuurlijk als ex-voorzitter FNN en EVV) de herverdeling van arbeid, maar de vakbonden zijn door de economische situatie hun wilde haren kwijtgeraakt - behalve de voedingsbond -. Kok maakt het voorbehoud dat de herverdeling van arbeid zo moet gebeuren dat het 'wenselijk geachte proces van economische groei er niet door gefrustreerd wordt'. Hij gaat verder - waarschijnlijk in zijn achterhoofd de ministerspost van sociale zaken in een volgend kabinet - 'voor de herverdeling moet een degelijke financiering bestaan'. Ik

Invloed op de eigen omgeving is groot

denk nog: 'die Kok, een realistisch mens', te vroeg gedacht; 'En arbeidsduurverkorting en scholing van werkenden en werkzoekenden op grote schaal, dat is mijn keuze!'

De laatste maanden is door de werkgevers de opmerking gemaakt dat het onderwijs niet goed aansluit op het bedrijfsleven, veel mensen hebben daar over nagedacht en/of daarover iets gezegd, Kok deed dat nu.

Volgens Kok zou het goed zijn om de tijd die vrijkomt door arbeidsduurverkorting in toenemende mate te benutten voor het bijbrengen van nieuwe vaardigheden die mensen nodig hebben om bij te blijven, om het werk aan te kunnen waar ze straks voor nodig zijn. Niet alleen werkenden maar ook werklozen moeten geschoold worden, zij mogen aldus Kok niet zonder werk blijven, als de economie zou aantrekken of bij herverdeling van arbeid, omdat ze niet over een goede opleiding beschikken. Ik ben zeer benieuwd hoe Kok dat wil invullen, zou hij mensen willen verplichten om een opleiding te volgen waar ze geen zin in hebben maar die zo goed ligt op de arbeidsmarkt? Hij blijft er nogal vaag over: 'de overheid zou in dit al een registratiefunctie moeten aanvaarden'.

Technologie

Delors sprak er ook over: de nieuwe technologie. Kok richt zich in zijn inleiding vooral op de consequenties voor de samenleving, die de ontwikkeling en toepassing van nieuwe technologie kan hebben, hoe kan het ook anders voor een sociaal-democraat. Het heeft zijn voorkeur, zei hij op deze studieconferentie, dat wanneer in EEG-verband regeringen, werkgeversorganisaties en vakcentrales overeenstemming zouden weten te bereiken over de wenselijkheid om een offensief gebruik te maken van technologie en wetenschap voor de versterking en vernieuwing van onze economie. Daaraan moet volgens hem ook zijn gekoppeld een gezamenlijke aanbeveling van die 'drie' partijen - dus regeringen, etc. - dat bij de ontwikkeling respectievelijk introductie van nieuwe technologieën tijdig informatie wordt gegeven en overleg plaatsvindt over de sociale gevolgen. Dit om onderlinge afstemming van sociale, economische en technologische innovatie zo goed mogelijk vorm en inhoud te geven.

Kok: "Arbeidsduurverkorting en scholing van werkenden en werkzoekenden op grote schaal, dat is mijn keuze!"

tijdschrift voor politieke economie

In dit geval vind ik Kok erg naïef, zou hij werkelijk geloven dat in deze economische situatie zo'n gezamenlijke aanbeveling mogelijk is? Het kost de EEG al moeite een eensluidende veroordeling van de apartheid te laten klinken omdat er economische belangen op het spel staan.

Kok vindt het in ieder geval de moeite waard om na te denken over de mogelijkheden op Europees nivo tot een beter gestructureerde uitwisseling van informatie en inzichten te komen over de gevolgen van technologische innovatie voor de arbeid in de meest ruime zin van het woord. Kok vindt dat we in dat verband zouden moeten kijken naar de grootschalige manier waarop de VS en Japan dit aanpakken.

Maddison

Een van de hulpsprekers was meneer Maddison, een goed doorvoede Engelse labourman. Omdat Delors niet lang kon blijven mocht hij maar een kwartiertje spreken en

gebruikte hij zijn tijd om Kok en Delors op stang te jagen, wat hem niet goed afging; de heren bleven even verveeld kijken. Hij gebruikte een verkeerde berekening bij het terechtwijzen van Kok en zijn tamelijk gunstige berekening van herverdeling van arbeid. Maar misschien had hij zijn kennis van de Nederlandse taal overschat; Maddison doceert in Groningen en had zijn koptelefoontje niet opgehad.

De leukste spreker van de middag was iemand uit het publiek; 'is it necessary to speak English?' Nee natuurlijk niet, gilte de simultaan-vertaalster in mijn oor. Na gedemonstreerd te hebben dat hij Engels sprak poneerde de spreker de volgende stelling in het Nederlands: 'De bonden vertegenwoordigen hun leden, waarom doen de bonden dan nog wat. De leden willen niets, zijn a-sociaal. Waarom jongeren omscholen als ze dat zelf niet willen? Het fatalisme onder de jeugd en de werklozen, het egoïsme van de nog werkenden, waarom zijn de bonden nog actief?'. Kok reageerde zeer geïrriteerd op deze stelling, hij was het er niet mee eens. De bonden hebben dezelfde verantwoordelijkheid voor hun leden als de staat voor haar burgers. Daarom zullen de bonden altijd blijven vechten voor hun leden, al werken niet alle leden mee.

Met deze geruststellende gedachte konden we naar huis, er is altijd wel iemand die de bonden op de been houdt, wij richten onze blik op Hans Pont, de huidige voorzitter van het FNV.

MJG, MM

In opdracht van...

Er gaat op de televisie geen praatshow voorbij waarin een bewering of stelling opgesierd wordt met cijfers. Deze cijfers zeggen dan vaak iets over de mening van 'de Nederlandse Bevolking'. Een markt- en opinieonderzoeksbureau dat wroet in de hoofden en het portemonneegegedrag van die Nederlandse bevolking is Interview.

Interview, één van de grootste in haar branche, is sinds de oprichting in 1967 door vier man, snel gegroeid. Marktaandeel: 12%, vast personeelsbestand van 100, laatste belangrijke investering: een nieuwe computer van 1,5 miljoen (1984), winst als percentage van de omzet: 15%.

Bij de entree van het gebouw krijgt de bezoeker al gauw de indruk van een bedrijf dat er alles aan doet om modern over te komen. Veel jong personeel, werkruimten afgescheiden door open tussenschotten en een interieur met veel lichte kleuren en hier en daar wat moderne kunst. De telefonische enquêteurs zitten op de bovenste, de leiding op de onderste etages. We spraken met Frans Goudart, van huis uit scheepswerktuigkundige. Nadat hij aan wal raakte is hij via statistisch medewerker, marktonderzoeker en marketingdirecteur bij andere bedrijven, bij Interview terechtgekomen.

Activiteiten en opdrachtgevers

De activiteiten van Interview bevatten o.a.:

- ad hoc onderzoek, dat is onderzoek waarbij een opdrachtgever een specifiek onderwerp of goederenpakket wil laten onderzoeken en waarvoor een speciale enquête wordt samengesteld.
- Het sensorisch panel; dat is een geselecteerde groep van huisvrouwen die in staat is een oordeel te geven over producten wanneer het gaat om smaak, reuk, tast en zicht.
- Creatief Denken; hier biedt Interview het creatief denkproces als een schaars aanwendbaar goed aan, waarvoor dus een marktprijs bestaat. Ondernemers worden geholpen bij zaken als nieuwe markten aanboren als de oude verzadigd is. Het creatief denken leidt dan tot innovaties die de afhankelijkheid van oude of verouderde producten verkleinen. Ook geeft Interview in creatieve sessies advies bij het trachten te verlagen van het kostenpakket, bij het zoeken naar toepassingsgebieden van nieuwe technieken.
- De Market/Media scanner: Dit is de spil waar het bedrijf om draait. Het is een consumentenonderzoek waarbij allerlei activiteiten en produktdelen worden 'gescannet'. Vierenvijftig activiteiten variërend van literaire romans lezen tot iets halen bij de friteskraam. Twaalf produktdelen zoals alcoholische dranken, auto's en fast movings. Dit alles wordt gerelateerd aan personalia en lees-, kijk-, en luistergedrag. Een goede opdrachtgever kijkt natuurlijk naar de koppeling tussen Media

en produktanalyse. Hij of zij weet dan wie, wat, waar koopt en door welke media de consument zich bij zijn aankoopgedrag heeft laten beïnvloeden, wat weer belangrijk is voor de reclame-activiteiten van de opdrachtgever.

Wenden zich ook startende ondernemingen tot Interview? Ik kan me namelijk voorstellen dat voor het rond krijgen van de financiering van een beginnend bedrijf een gedegen bedrijfsplan, steunend op marktonderzoek, noodzakelijk is.

'Dat gebeurt vrij weinig. Een beginnend bedrijf heeft geld nodig om op te starten. Een beetje project kost toch al gauw f 4000,-, en meestal heeft een starter dat niet vrij om te besteden aan een onderzoek. Wel gebeurt het voor het starten van nieuwe vestigingspunten van een groot bedrijf, bijvoorbeeld een nieuw filiaal van Albert H.'

Interview doet ook onderzoek voor de overheid, zowel de lagere als de hogere. Moeten jullie dan niet een aardige concurrentieslag leveren met instellingen als het C.B.S.?

'Nee, het C.B.S. levert in wezen standaardinformatie, en vaak is er bij overheden behoefte aan gerichte beleidsinformatie. Die informatie kan je op basis van het secundaire materiaal van het C.B.S. moeilijk bij elkaar krijgen.'

Werken jullie met enkele grote of vele kleine opdrachtgevers?

Wij werken met veel opdrachtgevers, sinds 1983 hebben ongeveer 700 verschillende bedrijven opdrachten gegeven, maar daar zitten ook enkele grote bij.'

Interne ontwikkelingen en personeel

Vroeger werd er veel huis aan huis geënquêteerd, jullie doen nu veel onderzoek per telefoon, hoe is die ontwikkeling gegaan?

'Vanaf 1979 zijn wij bezig met computer-gestuurd telefonisch onderzoek. Aanvankelijk was er in de branch en ook bij de opdrachtgevers wat huiver ten aanzien daarvan, maar geleidelijk aan is er voor dit instrument meer acceptatie gekomen. In ons eigen ondernemen heeft die telefonische methode een geweldige ontwikkeling doorgemaakt. In 1979 deden we ongeveer f 700.000 aan projecten op basis van telefonisch onderzoek en dit jaar zal het iets van f 2.000.000,- worden, 70 à 80% van onze omzet.'

Ik heb zelf gemerkt dat dit bureau steeds meer geautomatiseerd is gaan werken. Hoe zie je de toekomst t.a.v. nieuwe ontwikkelingen op dit gebied?

Ik denk dat er steeds meer met gedecentraliseerde intelligentie gewerkt gaat worden. Er zal in mindere mate van grote computersystemen gebruik worden gemaakt. Omdat personal computers een steeds grotere capaciteit krijgen kun je meer van netwerken gebruik gaan maken.'

Doen jullie zelf ook iets aan systeemontwikkeling op dit gebied?

Wij hebben één systeem dat wij huren vanuit de Verenigde Staten, het systeem voor computergestuurd telefonisch onderzoek. Zelf ontwikkelen we een systeem voor gebruik met de personal computer.

Dat systeem voor de p.c. is in grote mate ontwikkeld door drie zogenaamde Whiz kids, jonge computerfreaks die hun vaardigheid met de computer hebben opgedaan doordat ze in de oertijd zijn begonnen met zelf te rommelen. Eén van hen heeft na twee Sinclairs zelf een Apple opgebouwd, een ander heeft al een aantal programma's voor verschillende software huizen geschreven. Deze jongens van rond de twintig hebben na een tijdje stoeien op de computers, voor Interview The Inter/View System ontwikkeld. Software die geschikt is om te communiceren met de grote computer van Interview en om zelf, thuis, bij wijze van spreken, kleinschalig marktonderzoek te verrichten. Kennis van het vak is daarbij nauwelijks nodig. Het systeem zal eerst op de Nederlandse, maar misschien later ook op de Amerikaanse markt gelanceerd worden. Na een testfase wordt het programma op grote schaal aan het bedrijfsleven aangeboden. Het gebruik van dit systeem bij Interview zelf zal leiden tot veranderingen in de interne organisatie. De gebruikers van de computers worden flexibeler en meer inzetbaar.

De stormachtige groei waarvan de laatste jaren bij Interview sprake is heeft het bedrijf ook voor problemen gesteld. Door nieuwe mensen aan te nemen heeft het die gedeeltelijk het hoofd geboden. Daarbij vallen twee dingen op. Het grote aantal academische titels en de lage leeftijden. Goudart tijdens de Marktinformatedag: 'Voor ons vakgebied is verbetering en verjonging van het management broodnodig. Geef ze een kans, lanceer ze, laat ze fouten maken, daar leren ze van'.

Uit welke discipline komt een marktonderzoeker, bijvoorbeeld een projectleider?

'Projectleiders selecteren we op het ogenblik veel uit mensen met HEAO of een academische vooropleiding. En dan letten we niet zozeer op studierichting maar meer op algemeen opleidingsniveau. We hebben de laatste tijd psychologen, sociologen, maar ook economen en econometristen aangenomen. We proberen de verschillende disciplines een beetje te spreiden bij het aannemen van mensen. Ook binnen het bedrijf geven we de mensen de mogelijkheid om carrière te maken, door het stimuleren van cursussen. Het vakkenpakket van een afgestudeerde econoom die wil gaan werken bij een marktonderzoeksbureau als het onze kan ik je dus niet geven.'

Internationalisering

Internationaal onderzoek kun je ruwweg in twee soorten onderverdelen. Allereerst heb je de buitenlandse opdrachtgevers die de Nederlandse markt willen doorlichten. Dit doet Interview al een tijdje. Een nieuwere ontwikkeling is centraal georganiseerd onderzoek in diverse landen. Sinds kort zitten er dus Engelsen, Fransen, Italianen en Duitsers op de telefonische unit allemaal naar hun land van herkomst te bellen.

Ook de scanner wil Interview gaan internationaliseren. Ze wil toe naar een internationaal netwerk van marktscanners die met elkaar kunnen communiceren. 'Stel je voor', zegt Emile van Westerhoven, initiatiefnemer van het internationale onderzoek, 'Een internationaal netwerk van scanners die met elkaar kunnen communiceren...je hebt altijd genoeg interviewers en je kunt de telefoonkosten op het laagst mogelijke niveau houden. Alle gegevens stuur je op naar de centrale computer, waar ze razendsnel in verschillende talen verwerkt kunnen worden'. Bij internationaal onderzoek dat Interview nu al doet, moet, doordat er in heel Europa gebied wordt, sterk rekening gehouden worden met de verschillende gewoonten en gevoeligheden in elk land en elke streek. Zo kan je een Napolitaan niet Milaan laten bellen. Een voorbeeld. Er liep een uitgebreide steekproef in verschillende Europese landen. Het ging goed, de medewerking van de respondenten was optimaal; mensen voelden zich gewichtig als ze helemaal uit Nederland worden opgebeld om hun mening over iets te mogen geven. Niets aan de hand tot Zwitserland aan de beurt kwam. Keer op keer klonk als enige respons wat nerveus gegiechel aan de andere kant van de lijn. Wat bleek? Er werd geënquêteerd op 1 april. De grappenmakerij ontrent die datum leeft zeer sterk in Zwitserland. Daar is iedereen op die dag werkelijk op z'n hoede. Een telefoontje uit Nederland? Ga nou gauw.

Politiek

Maurice de Hond was en is in het circuit van de PvdA zeer goed bekend. Via persoonlijke contacten in die partij heeft hij een samenwerkingsverband met de VARA opgebouwd.

INTERVIEW

INSTITUUT VOOR MARKTINFORMATIE

info-phone

onderdeel van inter/view bv

De uitkomsten voor verschillende politieke partijen t.a.v. zetelverdeling, als er nu verkiezingen gehouden zouden worden, verschillen nogal per instituut. Het NIPO, de NSS lopen vaak uiteen met hun voorspellingen in vergelijking met Interview. Maurice de Hond noemt in de Volkskrant de voorspellingen van deze twee instituten ongefundeerd. Wat bedoelt hij daar precies mee?

'Nu moet ik spreken voor Maurice de Hond en dat is moeilijk, maar ik kan wel zeggen dat Maurice de Hond dit soort onderzoeken al jaren doet en een bepaalde methode heeft ontwikkeld, waardoor zijn voorspellingen heel dicht bij de werkelijkheid liggen. Bijvoorbeeld doordat onze wijze van data verzamelen over de hele week verspreid ligt, zowel 's avonds als overdag. De concurrenten daarentegen enquêteren geconcentreerd 1 à 2 dagen per week in het veld, waardoor je mogelijk wat vertekening in je steekproef krijgt en het is dan heel moeilijk om dat dan weer met wegingsfactoren te gaan corrigeren.'

De neutrale t.v.-kijker kan volgens mij, bij het vaststellen van de uiteenlopende politieke polls bij de verschillende omroepverenigingen de indruk krijgen dat er een soort van versluierde propaganda bezig is. Bijvoorbeeld de AVRO, de TROS en het Nipo aan de ene kant, en de VARA met Interview aan de andere kant. Is die indruk juist?

'Nee. Bovendien als het zo zou zijn kan je toch heel moeilijk conclusies trekken, want soms geeft Maurice de Hond de PvdA een achteruitgang, terwijl het Nipo haar een voorsprong geeft. Nee er zit echt geen politieke lading achter.'

H.T.N.

Wie bij wil blijven
leest De Telex

50 jaar IAV

'We zijn klein maar fijn!'

Gesprek met Claire Posthumus

Gestimuleerd door een boeiende reportage in Vrij Nederland* over het Internationaal Instituut voor Sociale Geschiedenis (IISG) ging de Rostraredactrice bij het Internationaal Archief voor de Vrouwenbeweging (IAV) op verkenning. Het bleek dat de geschiedenis van het ISG en het IAV met elkaar zijn vervlochten. Beide vierten in november a.s. het 50-jarig bestaan. Het eerste is gesticht door prof. N.W. Posthumus (historicus en de grondlegger van de economische geschiedenis in Nederland) en het tweede door mevr. W.H. Posthumus-van der Goot (de eerste vrouw in Nederland die in de economie promoveerde en de redactrice van het bekende boek 'Van moeder en dochter').

Naar aanleiding van het bezoek aan het IAV had ik een gesprek met hun dochter - Claire Posthumus (historica) over het archief en de geschiedenis van de vrouwenbeweging.

In het kleine, witte pand Keizersgracht no. 10 bevindt zich het IAV. In de stilte van de bibliotheek wordt door een aantal medewerksters hard gewerkt. Een van hen is Claire Posthumus, die direct herkenbaar is aan de grootformaat-sigaren die zij voortdurend rookt.

Verleden

Het IAV heeft o.a. boeken uit de 16de eeuw in haar bezit. Er wordt door sommigen nog verder terug in de tijd gezocht naar sporen van onafhankelijke vrouwen zoals Jeanne d'Arc. Hoe oud is eigenlijk de vrouwenbeweging?

Dat weet ik niet; zo oud als de wereld zelf. Eigenlijk is het beginpunt wanneer er sporen van verzet en van het zoeken door vrouwen naar eigen identiteit te vinden zijn. Vanaf het moment dat vrouwen (in wat voor maatschappij dan ook) niet van plan waren om zich aan de stereotypen te conformeren en hun eigen weg zochten is er sprake van een vonk van vrouwenverzet. Maar in de zin zoals we de term doorgaans gebruiken dateert de vrouwenbeweging pas van het eind van de vorige eeuw, met de strijd voor het vrouwenkiesrecht. Toen pas kreeg de beweging een grotere omvang.

Het IAV werd in 1935 opgericht, eigenlijk na de grote bloeiperiode van de eerste massale vrouwenbeweging. Wat was de aanleiding voor het opzetten van het archief?

Het IAV werd opgericht aan het eind van een periode dat men in Nederland dacht dat het voor elkaar was. De vrouwen hadden hun zin gekregen: in 1919 was het vrouwenkiesrecht ingevoerd, in 1921 kwamen de eerste vrouwelijke vertegenwoordigers in de Kamer. Toen wist men (lees: vrouwen - GBK) niet meer wat er in Nederland nog gedaan moest worden. Aletta Jacobs, de grote Nederlandse feministe, was een dagje ouder geworden (en stierf in 1929). De beweging zakte in elkaar - de noodzaak was verdwenen nadat

hun toenmalige doeleinden waren bereikt. Maar in de jaren dertig kwam de katholieke minister Romme met een wetsvoorstel, bedoeld als noodmaatregel tegen de economische crisis: de gehuwde vrouwen moesten uit het arbeidsproces verdwijnen! Er werd besloten om daartegen actie te voeren. Al snel bleek bij het ondersteunen van het protest tegen Romme's wetsvoorstel dat er behoefte was aan een eigen studiecentrum. Mijn moeder is daarbij betrokken geweest. Toen is het IAV opgezet. Het archief werd bij het IISG ondergebracht dat in dezelfde periode door mijn vader is opgericht, financieel gesteund door Nehemia de Lieme (van de Centrale Verzekeringsbank in Den Haag).

Hoe was het stichten van het archief financieel mogelijk?

Vrouwen kunnen heel goed werken zonder veel financiële middelen. De huisvesting is door het IISG betaald, er was daar ruimte. Min of meer tot 1981 - toen verhuisde het IISG naar de Kabelweg (A'dam-Sloterdijk) - hebben we die ruimte van hun gehad. Er was eigenlijk géén geld, maar het lukte dankzij groot enthousiasme en de inzet van vrouwen boeken en tijdschriften te verzamelen, d.m.v. schenkingen, door ruilen en door kopen. Toen is ook de nalatenschap van Aletta Jacobs binnengekomen. Ja, dat was al lang niet gek!

Hoe heeft het IAV de oorlog overleefd?

Een gedeelte is in 1940 in een kluis ondergebracht. De rest is door de Duitsers leeggeroofd. Zo zijn we bijna alles kwijtgeraakt. Na de oorlog kwam dankzij het IISG 20% van ons bezit uit Duitsland terug. Anders hadden we

met lege handen moeten beginnen.

Na de oorlog heeft het IAV aanvankelijk een slapend bestaan geleid. Er was geen belangstelling voor vrouwenzaken. Alle aandacht was gericht op de wederopbouw van het land. In de jaren zestig is er dan de tweede golf van de vrouwenbeweging uit de VS gekomen. Ook de provo-beweging heeft de belangstelling voor vrouwen gewekt. Vroeger vochten vrouwen voor kiesrecht, nu ging het om meer. De huisvrouw-periode is toen afgelopen!

Heden

Over het heden gesproken, uit het jaarverslag kun je opmaken dat het IAV steeds meer in de belangstelling komt - het aantal bezoeksters in in 1984 met 12% gestegen (t.o.v. 1983). Overigens: waarom spreekt men daarin uitsluitend over bezoeksters en leensters? Zijn het alléén vrouwen die gebruik van het IAV maken?

Nee, vrouwen zijn in de meerderheid maar mannen komen hier ook naartoe. Voor die termen hebben we in eerste instantie zelf gekozen in het kader van het feminiseren van het taalgebruik. We zijn per slot van rekening een vrouwenbibliotheek! Er komen veel studenten (ook economie-studenten? Waarschijnlijk sporadisch omdat Claire Posthumus weifelend reageert. De enige daar bekende persoon uit de economiewereld bleek Marga Bruyn-Hundt(!)), maar ook academici, journalisten en gewone vrouwen. Over economie gesproken: het onderwerp 'Vrouw en Management' ligt nu in de belangstelling van de onderzoeksters.

ATV en onbetaalde arbeid ook?

Eigenlijk kun je voor de meest recente vraagstukken beter in het IDC (Informatie en Documentatie Centrum voor de vrouwenbeweging) terecht. (Het IDC is in hetzelfde gebouw gevestigd - GBK). Onze systematische catalogus loopt ongeveer een half jaar achter. Bij het IDC heeft men 250 tijdschriften en zogenoemde 'grijze literatuur' zoals rapporten, brochures en pamfletten ter inzage.

Hoe internationaal is het IAV? Wat is de betekenis van het archief op Europees en mondiaal niveau?

Het woord archief is eigenlijk dubbelzinnig. De bibliotheek omvat 30.000 banden en daarnaast bestaat het archief dat kleiner en minder internationaal is. De betekenis van het IAV op mondiaal niveau... we zijn klein maar fijn. Omdat het IAV pas sinds 1981 behoorlijk is gefinancierd, hebben we achterstanden opgelopen. Dergelijke bibliotheken bestaan in de VS, maar ook in Parijs, Brussel, Londen en Reykjavik. De Schlesinger Library in het Radcliffe College in Cambridge (Mass.) heb ik vorig jaar bezocht. Het ziet er werkelijk fantastisch uit, het doet aan een balzaal denken. Het nadeel van die prachtige bibliotheek, die sinds 1948 bestaat, is hun verzameling. Dat is een nationale collectie van boeken, zonder pamfletten of brochures. Mijns

inziens is zulk ephemere materiaal onmisbaar om inzicht te krijgen in wat er in de wereld gebeurt. En het nationale karakter van een bibliotheek beperkt het inzicht in het grotere verband.

Wat is precies uw aankoopbeleid? Wordt er naar gestreefd om alle publicaties over vrouwen te verzamelen?

Ja, daarnaar streven we maar, het lukt niet.

Vrouwen kunnen heel goed werken zonder veel financiële middelen

Heeft het IAV contacten met zusterbibliotheken in het buitenland?

Sporadisch. Je bent zo druk met je eigen werk bezig, om de zaak draaiend te houden. Af en toe helpen we met het opzetten van vrouwenbibliotheken zoals in Milaan, Frankfurt. We ontvangen steeds meer buitenlandse bezoekers uit bijv. Japan, Duitsland, Oostenrijk en Zuid-Korea. Binnenkort verwachten we bijvoorbeeld een Hongaarse vrouw die een onderzoek zal verrichten naar de 19de eeuwse schrijfsters. Uit Oost-Europa, namelijk uit de DDR, krijgen we een vrouwenblad 'Für Dich'.

Soms is de waarde niet af te lezen uit één stuk. Pas een verzameling van bijvoorbeeld pamfletjes heeft echte betekenis. Alléén de verzameling geeft weer wat er gaande was in de maatschappij. Onze aanwinsten omvatten 2792 boeken in 1984, daarnaast krijgen we o.a. scripties en dissertaties binnen.

Waarom worden ook werken (dissertaties) in moeilijk toegankelijke talen verzameld? Worden die in een leesbare taal vertaald?

Nee, daarvoor ontbreekt het geld. Het doel is bewaren, of de tekst nu Koreaans is, of Arabisch; zodat die stukken niet verloren gaan.

vervolgt op pagina 19

Handelspolitiek van de VS

Sinds de tweede wereldoorlog heeft Amerika steeds meer zijn stempel op de Wereldeconomie gedrukt. In ruil voor de vele miljarden dollars die nodig waren voor de wederopbouw heeft West-Europa zijn positie als grootste en belangrijkste economische wereldmacht moeten prijsgeven. Zowel militair als economisch gezien kwam Amerika als grote overwinnaar uit de strijd naar voren. De tijd van het isolationisme was voorgoed voorbij. Amerika was in de wereld niet meer weg te denken. Een beschrijving van 's werelds belangrijkste economie.

Vanaf de tweede wereldoorlog tot aan de oliecrisis van 1973 werd de wereldeconomie gekenmerkt door een algehele welvaartstoename. De werkloosheid was laag, de winsten in de ondernemingen stegen, de investeringen namen toe en het nationale inkomen ging met sprongen omhoog. Na 1973 echter braken slechtere tijden aan, tijden die algemeen bekend staan als de economische recessie. De werkloosheid steeg tot schrikbarende hoogtes, de inflatie was enorm, winsten en investeringen in bedrijven namen af en het nationale inkomen en de economische groei stagneerden. Begin tachtiger jaren werd een aanzet gegeven tot verbetering. Het eerste uitte zich dat in Amerika. Groei van enige betekenis bleek weer tot de mogelijkheden te behoren. Daar is nu weer enige vertraging in gekomen want ook Amerika wordt met grote problemen geconfronteerd.

Handelsoorlog

Een belangrijke graadmeter voor economische groei is het nationaal produkt. In 1984 was de groei van het bruto nationaal produkt in Amerika nog 6,4% en op grond van de tot nu toe bekende cijfers is deze groei gedaald naar 3,4% in 1985. Eind 1981 had de groei een absoluut dieptepunt bereikt van -4,5%. Begin 1984 was deze toegenomen tot 10% om vervolgens weer een daling te zien te geven. Een complex van factoren is hier debet aan.

Allereerst kan het gigantische tekort op de handelsbalans worden genoemd. In 1981 was het tekort nog 'slechts' \$39,7 miljard en verwacht wordt dat dit tekort eind 1985 zal zijn opgelopen tot \$150 miljard. Japan en Canada hebben het grootste aandeel in dit tekort met respectievelijk 30% en 17%. De voornaamste andere boosdoeners zijn achtereenvolgens Taiwan, West-Duitsland, Mexico, Brazilië, Hong Kong, Indonesië, Italië en Korea.

Enige voorbeelden ter illustratie: Amerika importeerde in 1984 60% van alle verkochte televisies en radio's, het importaandeel van fietsen bedroeg 45%, van schoenen 71% en 26% van alle verbruikte staal werd geïmporteerd. Om dit enorme handelstekort tegen te gaan gingen er binnen het Amerikaanse congres stemmen op om terug te vallen op protectionistische maatregelen. President Reagan dreigde echter gebruik te maken van zijn vetorecht om zo handelsbeperkende maatregelen tegen te gaan, maar voegde hier wel

aan toe dat hij niet zal staan toekijken hoe Amerikaanse arbeiders hun banen verliezen omdat andere landen niet volgens de regels spelen. Bovenal wilde hij hiermee voorkomen dat er een handelsoorlog zou uitbreken. Hij kon ook moeilijk anders; per slot van rekening is hij altijd een voorstander geweest van 'vrije' handelszones.

Ook premier Nakasone van Japan vreesde een toenemend protectionisme indien er niet werd tegemoetgekomen aan de steeds groter wordende onvrede in Amerika. Dit bleek wel uit zijn toespraak voor de televisie begin april dit jaar. Hij deed een beroep op het Japanse publiek meer buitenlandse goederen te kopen: 'Als iedere Japanner voor \$100 aan buitenlandse goederen zou kopen, zou dit een toename van \$12 miljard betekenen aan importgoederen en zou het buitenland tevreden zijn'. Tevens beloofde hij de handelsbarrières enigszins weg te nemen en het doolhof van voorschriften te simplificeren.

In 1984 verkochten Japanse fabrikanten voor \$60,4 miljard op de Amerikaanse markt terwijl Amerikaanse ondernemingen voor \$23,6 miljard aan goederen op de Japanse markt afzetten. Of dit gapende gat van \$36,8 miljard in de toekomst kleiner zal worden is in grote mate afhankelijk van de wisselkoers van de dollar ten opzichte van de yen.

Koning der valuta

De koers van de dollar was enige maanden geleden tot ongekende hoogte gestegen. Inmiddels is deze koers weer teruggebracht tot een wat aanvaardbaarder peil. Dat deze wisselkoers in belangrijke mate heeft meegewerkt aan het toenemende handelstekort lijkt mij evident; immers een dure dollar betekent relatief goedkope buitenlandse goederen tegenover relatief dure Amerikaanse goederen. Daarbij wordt het buitenland ook steeds goedkoper voor de Amerikaan. Een toenemende kapitaalvlucht door vakanties buiten Amerika is hiervan het gevolg.

Dreigende handelsoorlog

Zolang de rentestand in Amerika hoog blijft zal eveneens de vraag naar dollars groot blijven. Het beleggen in de dollar blijft een lucratieve zaak en voor speculanten schijnt de dollar zijn aantrekkelijkheid niet te verliezen.

Verskillende interventies van de centrale banken resulteerden weinig effect vanwege de groeiende vraag maar laatstelijk is men er toch in geslaagd de dollar fors omlaag te brengen.

Ruim 50% van de wereldhandel vindt in dollars plaats en daarom zijn ook de landen buiten Amerika niet gebaat bij een dure dollar. Weliswaar neemt hierdoor de export naar Amerika enorm toe maar omdat de prijs van olie in dollars wordt berekend heeft dit weer zijn remmende werking op de economische groei.

Een pluspunt van de sterke dure dollar is dat de inflatie vrij klein is, rond de 4% op dit moment. Ongetwijfeld zou een zwakke dollar een beduidend grotere inflatie betekend hebben. Vanwege de goedkope importgoederen worden de Amerikaanse ondernemingen gedwongen hun prijzen relatief laag te houden, om zo te kunnen blijven concurreren.

Financieringstekort

Behalve het tekort op de handelsbalans neemt het tekort op de betalingsbalans extreme vormen aan. Toen Reagan in 1981 aan het bewind kwam bedroeg de nationale schuld \$750 miljard. Nu, dikke vier jaar later is deze gestegen tot een voorlopig hoogtepunt van ongeveer \$2 biljoen. Dit tekort moet worden gefinancierd door staatsleningen waardoor de rentestand zal toenemen en een hoge rentestand doet de investeringen afnemen. Reagan heeft iedere belastingverhoging tot nu toe tegengehouden en gelooft nog immer dat het financieringstekort zal gaan dalen door de economische groei. Voorspellingen wijzen er echter op dat het financieringstekort in 1989 rond de 5% zal bedragen en de nationale schuld zal blijven toenemen zodat een steeds groter wordend gedeelte van de overheidsuitgaven aan rentebetalingen op zal gaan.

Tijdens de verkiezingscampagne in 1984 maakte Mondale het financieringstekort tot het voornaamste issue. In zijn toespraken voorspelde hij dat een groot financieringstekort de internationale rentestanden omhoog zal trekken, de geldbeleggingen doet afnemen, de werkgelegenheid zal verminderen en in de toekomst funest zal zijn.

De toekomst zal leren of Mondale gelijk krijgt.

Werkloosheid

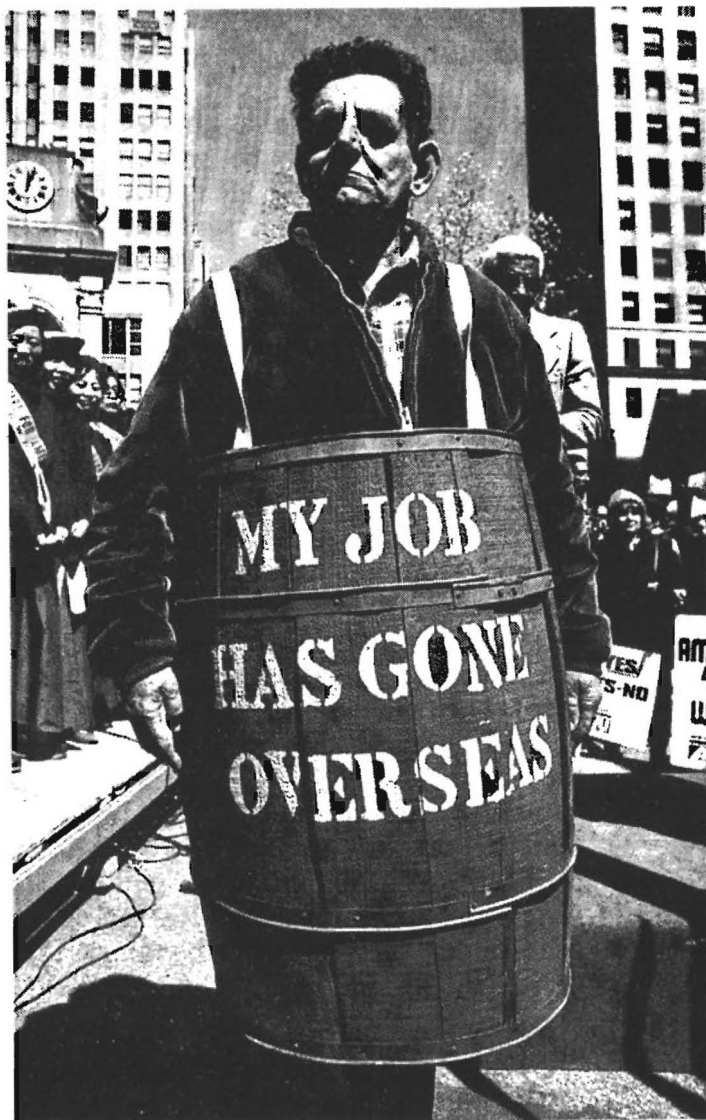
Door de afname in economische groei stagneert de afname van de werkloosheid. De werkloosheid was eind 1982 10,6% van de beroepsbevolking, zeker voor Amerikaanse begrippen was dit ongekend hoog. Inmiddels is de werkloosheid gedaald tot ongeveer 7% van de beroepsbevolking, maar verwacht wordt dat deze de komende jaren niet veel meer zal afnemen. Zoals al eerder gezegd zag het Amerikaanse congres heil in het beschermen van de eigen markt. Zodoende hoopt men de bestedingen aan Amerikaanse

goederen aan te wakkeren en op die manier moet de Amerikaanse industrie een impuls krijgen waardoor er een grotere vraag naar arbeid zal ontstaan. Weliswaar neemt de onvrede onder de bevolking toe maar de publieke opinie staat liever vrije handelszones voor.

Arbeid in Amerika is relatief erg duur. Het gemiddelde uurloon voor fabrieksarbeiders ligt op \$12,59 terwijl dit voor Japan bijvoorbeeld maar \$6,35 is en voor Brazilië zelfs maar \$1,23. De dure arbeid en de verzwakte concurrentiepositie van Amerikaanse producten zullen er zeker voorlopig nog voor zorgen dat de werkloosheid vrij hoog blijft.

Latijns-Amerika

Dit jaar werd Amerika opgeschrikt door een dreigende bankencrisis. De Latijns-Amerikaanse landen konden niet meer aan hun betalingsverplichtingen voldoen. Gelukkig werd er een oplossing gevonden: opnieuw werden er leningen verstrekt ter grootte van bijna \$1 miljard. De enige hoop voor Amerika is dat de Latijns-Amerikaanse landen niet verstrikt raken onder de gigantische schuldenlast, en door een snelle economische groei deze schuldenlast kunnen verminderen. De ramp zou niet te overzien zijn als de bom zou barsten. Alleen al in Latijns-Amerika staat \$230 miljard uit aan leningen.

Groeiende onvrede

Het is te hopen dat de groei zich in de wereld zal doorzetten omdat dan automatisch Latijns-Amerika wordt meegetrokken. Als het ooit zover komt dat alle betalingsverplichtingen worden opgeschort of er gewoonweg niet meer betaald kan worden dan zal dit betekenen dat verschillende Amerikaanse banken failliet zullen gaan en een financiële crisis wordt onvermijdelijk. Deze onzekere factor heeft er voor gezorgd dat de banken minder leningen verstrekken en dit heeft weer zijn gevolgen voor de economische groei in Latijns-Amerika. Kortom: een tijdbom.

De wereldcrisis is uit een diep dal gekropen en het lijkt alsof het dieptepunt inmiddels gepasseerd is. Door de complexiteit van factoren die verantwoordelijk zijn voor de economische recessie is het moeilijk een eenduidige oplossing te geven. Daarom zal het nog wel een aantal decennia duren voordat alle problemen en obstakels de wereld uit zijn. Als we Kondratieff moeten geloven kunnen we rond 2015 een nieuw economisch hoogtepunt tegemoet zien. Daar hou ik 't dan voorlopig maar op.

RB

Bronnen:
Time Magazine, verschillende nummers
The Economist, verschillende nummers

'Ekonomen zijn een beetje gek' (slot)

Achttien december aanstaande vangt het methodologenkongres ter ere van het emeritaat van Prof. J.J. Klant aan. De noemer van het symposium luidt 'The Popperian Legacy in Economics'. Nog voordat de nu 83 jaar oude Sir Karl Popper is overleden, zullen wij economen de strijd om de erfenis in gang zetten. En we doen dat vol overgave. In de Rostra van september jongleden werden de huidige controverses in de wetenschapsfilosofie al toegelicht. In het oktobernummer stonden interviews met enkele prominenten uit de methodologenwereld. In het laatste artikel van deze serie volgt een slotbeschouwing over de geestesnood van ons, economen.

Volgens het wetenschapsbeeld van Popper onderscheidt wetenschap zich van pseudowetenschap of metafysika, door het opstellen van theorieën die het optreden van bepaalde gebeurtenissen uitsluiten. Aan de hand hiervan kunnen theorieën worden getoetst. Hoe meer een theorie weet uit te sluiten, des te meer inhoud heeft deze. De wetenschap schrijdt voort doordat via het proces van het opstellen van theorieën (gissingen) en het toetsen van theorieën steeds inhoudsrijke theorieën ontstaan. Mark Blaug heeft zich aan deze visie overgegeven.

In de vorige Rostra's konden we reeds zien dat er momenteel steeds meer twijfel ontstaat over deze stellingname. Volgens sommigen zijn economische theorieën überhaupt niet toetsbaar, en worden empirisch weerlegbare theorieën niet opgesteld om een economische theorie te toetsen, maar om bepaalde problemen te lijf te gaan. Dit is economie als toegepaste wetenschap, waarbij verdergaande pretenties over het naderen van de waarheid overboord gegooid moeten worden. Dit is zo'n beetje de positie van Klant.

Volgens sommigen gaat dit echter nog te ver, en zijn economen vaak in heel andere dingen geïnteresseerd. Er zijn allerlei gespreksnivo's, en het gaat erom te ontdekken wat in de verschillende gespreksgroepen nu van belang is. Aan een rationele reconstructie van het ontwikkelingsproces van de economie, zoals Lakatos dat heeft voorgesteld, wordt door deze mensen weinig waarde gehecht. Maar ook de economie als een toegepaste wetenschap, een beleidswetenschap, geeft een verkeerd beeld van wat economen willen en doen. Anders zou pure theorie in de VS nooit zo populair kunnen zijn. Er zijn allerlei gespreksnivo's waarop economen zich bewegen, en via Popperiaanse, Lakatosiaanse of andere rationaliserende denkschema's komt de waarde daarvan niet aan het licht. Deze derde stroming is in andere dingen geïnteresseerd: overtuigingskracht, retoriek. Arjo Klamer en Donald McCloskey zitten op deze lijn.

De patiënt zelf

En wat vindt de doorsnee-econoom zelf, niet gehinderd door enige kennis over het metho-

dologendebat? Hij pleegt Poppers leer met de mond te belijden, maar zich er in de praktijk weinig van aan te trekken. Het hoort gewoon zo, iedereen is popperiaan, dus wij ook, tenminste (als we de popperiaan Mark Blaug mogen geloven) in 1980. Blaug vindt: 'For the most part, the battle for falsificationism has been won in modern economics. The problem now is to persuade economists to take falsifications seriously' (Blaug 1980, 'The methodology of economics (or how economists explain)', blz. 260). Volgens Blaug is er een probleem in de opleiding: we zouden ons wat minder moeten bezighouden met lege theoretische spelletjes, en wat meer econometrische scholing moeten krijgen. Waar momenteel 'economists are playing tennis with the net down', moeten de economen in het vervolg aangeven welke feiten zouden leiden tot een weerlegging van hun theorie. Gewone theorieën moeten aan de hand van de werkelijkheid worden getoetst en aangepast, maar paradoxaal genoeg wil Blaug dat de werkelijkheid zich aan zijn *metatheorie* aanpast. Zoals uit het interview in de vorige Rostra bleek, is Blaug toch ook van mening dat zijn metatheorie de werkelijke gang van zaken dekt. Blaug is in dit opzicht dus enigszins tweeslachtig.

gronden valt te beoordelen, de toets niet doorstaat, is niet in overeenstemming met het oordeel dat Blaug ons in de vorige Rostra gaf; het is subjectief gekleurd, en voor monetaristen geen aanleiding om een andere professie te kiezen.

Freud

Er bestaat een verschil tussen wat de meeste economen denken, en wat er in feite wordt gedaan. De werkelijkheid is niet immer de leidraad voor de econoom, en kan dit ook vaak niet zijn. Desondanks zal vrijwel iedere econoom beweren dat het juist de werkelijkheid is, waarop hij zijn ideeën baseert. Dit leidt tot spanningen in het onderbewuste, de econoom is een beetje geestesziek en krijgt een verwijsbriefje naar de divan. Via de psychoanalyse van Freud kunnen we proberen door te dringen in de kwellingen van de patiënt.

De uiterlijke symptomen zijn, zoals dat hoort bij Freud, hysterie. Er zijn ook economen die dat onderkennen, zo bleek onlangs nog. Het laatste kongres dat onze fakulteit organiseerde, ter ere van het emeritaat van Prof. G.A. Kessler, had namelijk Lord Nicholas Kaldor als gast. In een interview dat hij toen gaf (ver-

'Niet alleen de verdrongen homoseksualiteit, die elke econoom teistert, speelt haar parten...'

Mehnad Desai heeft gepoogd via een reeks van econometrische toetsen de Keynesiaanse en Monetaristische leerstellingen met elkaar te confronteren (zie zijn boek 'Testing Monetarism', 1981). Zo moet Blaug het zich voorgesteld hebben. Echter, alleen al het ontbreken van duidelijk econometrische criteria, die zo'n vergelijking moeten beoordelen, maakt Desai's taak vrijwel direkt al onmogelijk. Het eindoordeel van Desai, dat het monetaarisme, voorzover dat op econometrische

schenen in De Volkskrant van 19 november 1984) zei Kaldor: 'De manier waarop het monetaarisme vanaf pakweg 1979 de bijbel, de nieuwe heilige doktrine werd, is nogal irrationeel. Milton Friedman stond het al 25 jaar te roepen, maar daaraan schonk niemand aandacht. Plotseling werden allerlei kranten zoals de Financial Times in Engeland monetaaristisch en raakte ook Amerika ermee besmet. In hun kielzog sleepten ze plotseling vele economen mee. Deze massahysterie is

heel moeilijk te verklaren'. De geplaagde geest van de ekonoom leidt tot aanvallen van massahysterie. Wat is de Freudiaanse diagnose die wij nu moeten stellen?

We moeten de oplossing zoeken in verdringing van oerdriften. Zou het kunnen dat de zwakke, vrouwelijke wetenschappen een onderbewuste penisnijd naar de harde natuurwetenschappen koesteren? Het mechanistische op-en-neer wereldbeeld van de pre-relativistische natuurkunde, en het atomisme dat zoals iedere beginnende Freudiaan weet, niets anders dan het mannelijke sperma vertegenwoordigt, roept hevige jaloezieën bij de ekonoom op. Echter, een transscientistische operatie heeft ook aan de ekonoom een mechanistisch en atomistisch wereldbeeld geschonken. Zo wordt ook de ekonoom krachtig, mannelijk. Maar een gevolg hiervan is dat een onderbewuste identiteitskrisis gaat sluimeren. Niet alleen de verdrongen homoseksualiteit, die iedere ekonoom teistert, speelt hem parten, nee, een nog veel wezenlijker probleem is aan de orde.

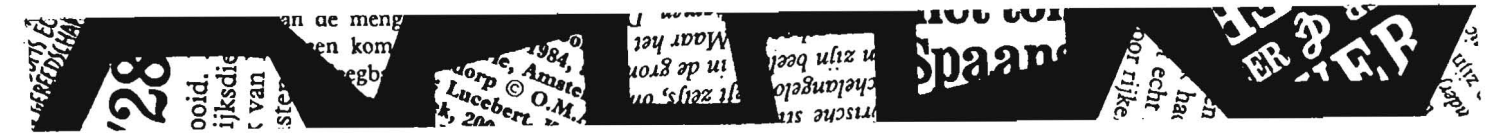
Is de ekonoom nu ekonoom of natuurwetenschapper, of nu zelfs geen van beide meer, hooguit een pseudowetenschapper? Popper gaf hiervoor een criterium. Hij gaf de wetenschappen een vader en een moeder. De moeder van de wetenschappen heet Empiri-

sche Waarheid. De vader heet Falsifikatiebeginsel, en de vader velst het oordeel over wat wetenschap is, en wat pseudowetenschap. De kinderschare bestaat uit de 'unified sciences', die allen naar dezelfde ouders luisteren. Maar wie kent niet het verhaal van Oedipus, die eerst zijn vader vermoordde, vervolgens zonder het te weten zijn moeder locaste huwde en, toen hij zich hiervan bewust werd, zich de ogen uitstak om de gruwelijke waarheid niet langer te hoeven aanzien? Freud heeft het Oedipuscomplex in de psychoanalyse geïntroduceerd: de verdrongen liefde van de zoon naar de moeder.

Met Freuds hulp stellen we dus de volgende diagnose. De schaarste aan genegenheid, die ook de wereld der wetenschap kenmerkt, brengt de Ekonoom ertoe om verblind te raken door de Empirische Waarheid, en doet hem er toe verlangen om het Falsifikatiebeginsel om zeep te helpen. Hij kan niet anders, het zijn de innerlijke driften die hem dwingen. Dit verlangen wordt gesublimeerd in de persoon van Popper. De liefde voor Empirische Waarheid botst met Karl Popper, het nu vleesgeworden Falsifikatiebeginsel. Kolder? Nee, natuurlijk niet: een bewijs voor deze theorie is ons door de organisatoren van het kongres al gegeven. De wens om nu reeds over de erfenis van Popper te gaan praten, is niets anders dan de uiting van een onderbe-

wuste drang tot een Oedipale vadermoord. Maar laat ons verder kijken. Waartoe leidt deze moord? In het klassieke verhaal wordt het antwoord op deze vraag ons al aangeleerd. De straf van Ekonoom zal zijn, dat het vermogen om Empirische Waarheid te zien, verloren gaat. Dus misschien is het beter om Popper nog even te laten voortleven, de erfeniswestie te laten rusten, en hysterische aanvallen onder ekonomen te laten voortduren. Maar het is mogelijk dat de laatste minder erg worden, als we iets beter begrijpen wat ekonomen in feite doen. Het is zelfs mogelijk, dat als we met dat laatste verder zijn, we konkluderen dat er van hystericiteit eigenlijk geen sprake was. Dat, net zoals Freuds Dora niet hysterisch en ziek was, ook de ekonomen die in de jaren zeventig het monetarisme gingen aanbidden, niet hysterisch waren, ook al werden ze dan niet door empirische overwegingen tot hun liefde gebracht. Misschien dat het onderzoek van Klamer en McCloskey ons op weg helpt, of dat in andere hoeken van de methodologie inzicht wordt geschapen in de vraag wat ekonomen nu uiteindelijk beweegt. Tot die tijd echter zijn ekonomen een beetje gek.

Hugo Keuzenkamp

Ontheilig de arbeid!

'Produceren en consumeren. Produceren waarin? Dat dondert niet. Produceer! Voor mijn part een nieuwe borrelnoot (...). En het milieu dan? Waar lul je over? Banen willen we zien! Dus: dereguleren die milieuwetenen... en snel. En de kwaliteit van de arbeid? Zeur niet man, werken willen we, banen willen we zien.'

Dit verkondigde Bingel in de Volkskrant van 28 april 1983. Begin 1983 richtte Bingel (dezelfde die tijdens het kernwapendebat op de regeringstafel sprong) de Nederlandse Bond Tegen Arbeidsethos (NBTA) op met de bedoeling de mensen te wijzen op het calvinistische arbeidsethos dat hen in zijn verstikkende greep houdt. De bond ondersteunt haar ideologie met werken van de filosofen Paul Lafargue, Herbert Marcuse, André Gorz, Ivan Illich en Hans Achterhuis.

De bond verzet zich tegen het arbeidsethos waarin je pas als een volwaardig mens wordt beschouwd als je betaalde beroepsarbeid verricht. De plaats van iemand in de maatschappij heeft hij in hoge mate te danken aan zijn plaats in het arbeidsbestel en hij bereidt

zich door het volgen van onderwijs op die plaats voor. Toch wordt maar een deel van de activiteiten die gericht zijn op de bevrediging van de menselijke behoeften, namelijk die activiteiten die een zekere marktwaarde hebben en beloond worden, officieel als arbeid beschouwd.

Volgens de NBTA is dat de reden dat werkloosheid als zo'n trauma ervaren wordt, werklozen zich mislukt voelen en ook als mislukt worden beschouwd. De bond propageert een basisinkomen voor iedereen om in de eerste levensbehoeften te kunnen voorzien. Hierdoor kan aan het begrip arbeid een nieuwe dimensie gegeven worden. Men moet bewust produceren en zich minder gaan richten op de verbruiksgoederen en meer op gebruiksgoederen, noodzakelijke en duurzame goederen. Het milieu neemt bij de productie een belangrijke plaats in en de organisatie zou volgens de Bond geregeld moeten zijn door arbeiderszelfbestuur. De vrije tijd die de Bond nu meer beschouwd als consumptietijd zal dan werkelijk vrij worden. De overheid moet niet alleen praten over het

scheppen van banen en de sollicitatieplicht afschaffen. De overheid werkt samen met de vakbonden het hardst mee aan het instandhouden van het heersende arbeidsmoraal waardoor een op winst, vernietiging en oorlogen gebaseerd economisch stelsel mogelijk wordt gemaakt. Alle mensen zijn een slaaf van het kapitalistisch systeem en dienen zich volgens de NBTA los te maken van de hen opgedrongen positie van consumeren en produceren.

De NBTA heeft geen visie op de vrije tijd en stelt in haar kritiek steeds weer de arbeid centraal. De vraag is of de Bond echt een alternatief voor het bestaande arbeidsethos biedt. Ze staat bijvoorbeeld sympathiek tegenover Memo-bedrijfjes maar ook daar kan sprake zijn van een conventioneel arbeidsethos. Het is niet altijd even duidelijk welke maatschappijvisie de Bond aanhangt. Vindt ze dat de cultuur (de heersende normen en waarden rond arbeid) is afgeleid uit de structuur (de productieverhoudingen) of andersom. Maar over één ding bestaat geen onduidelijkheid; ontheilig de arbeid.

Belderok

Wissel van de wacht

Voor het eerst in de geschiedenis van de economische faculteit is een student van de NOBAS (voorheen OBAS) gekozen tot studentlid in het bestuur van de faculteit. Ook voor de Universiteit van Amsterdam als geheel is het de eerste keer dat een studentbestuurslid niet afkomstig is uit een linkse groepering. Zal dit op zich historische feit veranderingen teweeg brengen in het besturen van de faculteit? Is er, voor het studentbestuurslid überhaupt ruimte om een stempel op het beleid te drukken? We vroegen het Marcel Michelson, het afgestreden bestuurslid en Rob Jorg, het nieuwe bestuurslid.

Het dagelijks bestuur van de faculteitsraad bestaat op onze faculteit uit een kroondocent, een docent en een student. Het bestuur heeft een coördinerende functie, voert besluiten van de raad uit en bereidt vergaderingen voor. Het studentbestuurslid wordt gekozen door de faculteitsraad en het besturen is voor hem een parttime baan. Marcel Michelson is 23 jaar, 5e jaars student in de algemeen economische richting, actief binnen de AGE en is twee jaar studentbestuurslid geweest. Marcel is verder lid van de Commissie WetenschapsBeoefening en een benoemingscommissie UHD ad personam. Marcel over de afgelopen twee jaar.

Marcel: 'Tijdens mijn bestuursperiode was de TweeFasenStructuur net ingevoerd en zijn de operatie TaakVerdeling en -Concentratie en de voorbereidingen van de Wet op het Wetenschappelijk Onderwijs '84 van start gegaan. Er was een klimaat voor besturen op universitair en facultair niveau dat beheerst werd door bezuinigingen. Hoe verwerken we de door Den Haag opgelegde bezuinigingen zo goed mogelijk opdat onze faculteit zo weinig mogelijk pijn lijdt? Het was defensief besturen terwijl het interessante voor studenten in de raad juist is dat je daar zit met een bepaalde visie op hoe het moet gaan gebeuren op een faculteit. Nu komt er weer meer ruimte om na te denken over hoe we het onderwijs willen verbeteren, nu kunnen we weer in de aanval.'

Dat geldt tenminste voor de raadsleden, maar zijn er voor het studentlid in het bestuur ook mogelijkheden om in de aanval te gaan? Marcel: 'Als studentbestuurslid zit je in het formele circuit van regelgeving en besluitvoorbereiding. Eén van de dingen die ik gedaan heb is stimuleren dat de scheiding tussen intensief en extensief onderwijs er komt. Een groot aantal studenten heeft voldoende aan de boeken en een wekelijks vragenuurtje, die kunnen extensief onderwijs volgen. Het zou zonde zijn om die mensen steeds met de haren naar de colleges te slepen, geef ze die vrijheid dat ze dat extensief doen. Maar er zijn ook een aantal studenten die moeite met vakken hebben en een intensievere begeleiding nodig hebben, daar moet je de ruimte voor geven. Zo maak je het voor studenten prettiger om te studeren en het heeft voor de faculteit het grote voordeel dat het studierendement verhoogt en daarmee de financiële positie beter wordt.'

'Er wordt op de faculteit te weinig nagedacht over hoe je het best onderwijs kunt geven,

zowel door docenten als door studenten. Docenten zien het doen van onderzoek als een belangrijker deel van hun taak. Dat is niet geheel onterecht omdat ze vooral worden beoordeeld op dat onderzoeksaspect. Er wordt hier onderwijs gegeven als op de middelbare school. Je stopt een aantal studenten in een klasje, je gaat er voor staan als docent, schrijft wat op het bord, kondigt het tentamen af en hoopt maar dat iedereen het tentamen haalt. Dat is geen onderwijs geven!'

Helaas is de interesse van studenten voor onderwijszaken niet erg groot.

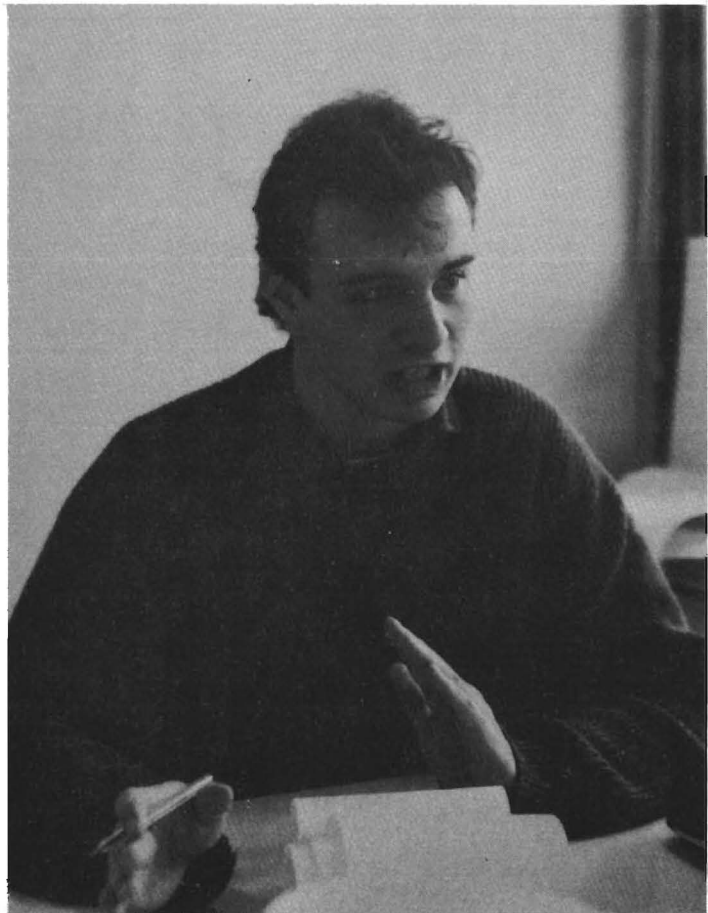
Marcel: 'Ik moet tot mijn spijt constateren dat op de onderwijsdag die AGE vorig jaar organiseerde en op de onlangs gehouden bijeenkomst over het verplichte deel van de studie van de NOBAS ontstellend weinig studenten kwamen. Het lijkt erop, ik hoop dat het niet zo is, dat studenten niet geïnteresseerd zijn in het soort onderwijs dat ze krijgen.'

Misschien heeft dat te maken met de kennis

van de studenten met betrekking tot bestuurszaken. Waarom is de student zo slecht geïnformeerd?

Marcel: 'Dat heeft voor een deel te maken met de moeilijkheidsgraad. We gebruiken allemaal afkortingen en redematies die allemaal hun logica hebben maar als je dat voor de eerste keer hoort denk je, waar hebben ze het over? Ik probeer daar zelf iets aan te doen door Raad en Daad artikelen in de Rostra te schrijven over dingen die in de faculteit spelen op zo'n manier dat iedereen het kan begrijpen. De AGE probeert bijvoorbeeld door een scholingsprogramma mensen in korte tijd wegwijs te maken in de materie. Maar beide groeperingen zouden meer voorlichting moeten geven op een andere manier.'

De NOBAS mikt nu op naamsbekendheid via zaken die niets met het raadswerk te maken hebben. Die studievereniging-achtige activiteiten kunnen ze beter in SEF-verband organiseren want de NOBAS ondergraaft nu de SEF.'

Rob Jorg is 24 jaar, 5e jaars student in de bedrijfseconomische richting, actief in de NOBAS en voor een jaar benoemd als studentbestuurslid. Verder is hij lid van het Medezeggenschapsorgaan Studentenbeleid (een adviesorgaan van de universiteitsraad) voor de OBAS/JOVD en beleidsmedewerker bij de gemeenteraadsfractie van de VVD. Hoe ziet Rob de taak van het studentbestuurslid?

Rob: 'Je zit er niet puur alleen voor studentenbelangen, je moet wat verder kijken dan dat alleen. Binnen die ruimte let ik erop of de zaken niet fout gaan voor studenten. Het bestuur onderneemt niet zelf allerlei dingen maar heeft meer een soort brievenbusfunctie. Misschien kun je als bestuur marginaal sturen en af en toe zelf iets initiëren. Omdat je alle informatie hebt kun je wel op de juiste momenten de juiste studenten inlichten en een strategie bepalen. Dat is meer achter de schermen dan dat je echt een actieve rol daarin hebt. Zo zie ik eigenlijk de hele bestuursfunctie. Het is meer informatie vergaren en doorsluizen. Formeel houdt het niet zoveel in. Er zijn niet zoveel bevoegdheden onder deze wetgeving, maar dat wordt volgend jaar anders als de WWO '84 is ingevoerd.'

Rob gaat het anders aanpakken dan Marcel. Ruim voor de faculteitsraadvergadering voert hij overleg met de AGE-fractie.

Rob: 'Al die tijd dat we als NOBAS in de faculteitsraad hebben gezeten kregen we alleen maar de schriftelijke informatie en vaak kun je daarmee verschillende kanten uit. Ik denk dat de AGE nu ook wel vindt dat er overleg moet zijn tussen studentbestuurslid en de andere fractie, naast het overleg tussen beide fracties, dus als er nu iemand van de AGE had gezeten was het ook zo gegaan.'

Marcel zegt daarentegen dat er overleg was tussen hem en de NOBAS-fractie. Hij was aanwezig tijdens het vooroverleg tussen AGE en NOBAS om vragen die mogelijk na het lezen van de stukken gerezen waren, te beantwoorden. Nog eens overleggen ruim voor de faculteitsraadvergadering vindt hij niet nodig en komt de besluitvorming niet ten goede.

Marcel: 'In die vergadering worden standpunten ingenomen op basis van onvolledige informatie omdat de raadsleden de stukken nog niet hebben en het bestuur wel. Ik zeg niet dat hij het zal doen maar het studentbestuurslid kan de besluitvorming sturen, bepaalde dingen wel of niet zeggen om je stemgedrag te beïnvloeden. Als dan later andere informatie komt die noodzaakt om dat standpunt te wijzigen ben je in feite al bezig met politiek verlies. Je had op zo'n moment niet moeten besluiten omdat je nog niet alle informatie had. Nog eens vooroverleggen met het studentbestuurslid vind ik een oneigenlijke vorm van besluitvorming, de taken van bestuur en faculteitsraad zijn niet voor niets gescheiden. Het is de taak van het bestuur om te zorgen dat de raad op tijd en afdoende informatie heeft voor optimale besluitvorming'.

Rob zou het niet zo extreem willen stellen.

Rob: 'Ik heb gezegd dat als er punten zijn waarvan ik denk dat de studentenfracties er misschien anders over zullen denken dan het bestuur, ik even zou overleggen want het is

natuurlijk wel prettig om rugdekking te hebben van de studentenfracties. Maar dan ga je ervan uit dat er altijd een conflict is in het bestuur en op onze faculteit proberen we altijd alles in gemoedelijkheid op te lossen. Met de AGE is afgesproken dat ik een week van tevoren met ze zou overleggen. Dan hebben ze de stukken al over het algemeen. Bovendien ben ik niet in de vergadering om standpunten gelijk te trekken maar om een beetje vragen te beantwoorden, dat moeten de twee studentenfracties maar doen in hun overleg. Ik zal dan ook geen standpunt vragen als nog niet alle informatie er is, alleen als het noodzakelijk is dat in het bestuur een standpunt wordt ingenomen.'

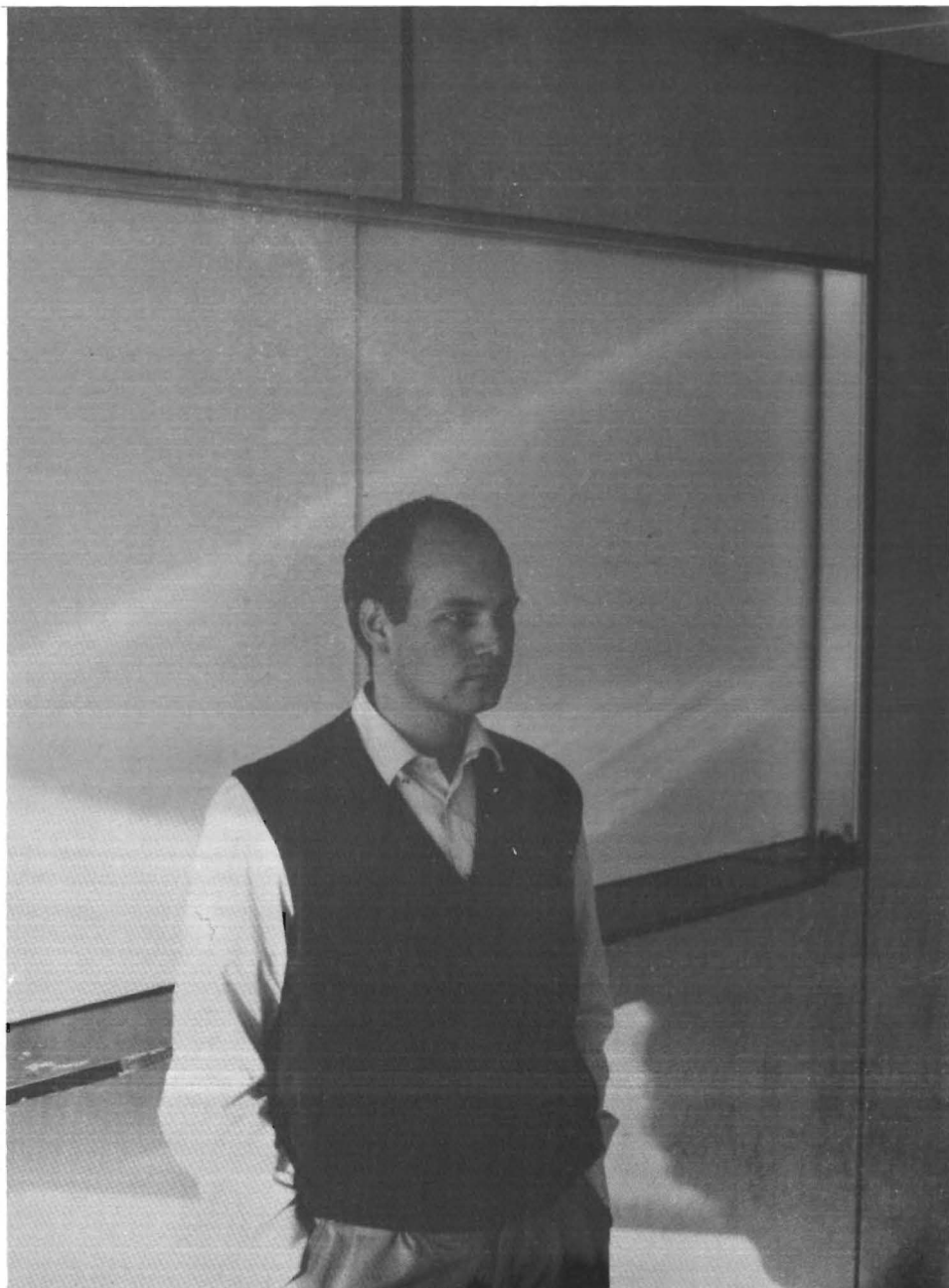
Wat gaat er binnenkort allemaal gebeuren in de faculteit?

Rob: 'We zitten als universiteit en faculteit in een dynamische omgeving, bijvoorbeeld de WWO '84 die volgend jaar ingaat waardoor er bestuurstechnisch een hoop gaat veranderen op de faculteit. We zijn bezig met een discussie over de bibliotheken, de vakgroepstructuur, het computeronderwijs, de 2e fase-opleidingen en de concurrentie die er tussen de faculteiten gaat komen, iets nieuws in de academische wereld. We zijn bezig met de onderwijsvaluatie die ik heel belangrijk vind, de onderwijsvormen zullen moeten worden aangepast aan het groeiend aantal studenten. Ik denk dat het onderwijs altijd veel beter kan, het beste bij onderwijsgeven is dat je mensen motiveert en door de vormen van onderwijs die nu gegeven worden gebeurt dat niet.'

Voor het eerst dus niet een bestuurslid van AGE, hoe ziet Marcel deze, misschien historische bestuurswisseling?

Marcel: 'Ik moet tot mijn spijt constateren dat hoewel Rob een hoop bestuurlijke ervaring heeft, ik hem nog nooit heb kunnen betrappen op een origineel idee en dat heb je in het bestuur echt wel nodig. Ik hoop dat het goed gaat, ik wens hem ook sterkte maar ik zie het somber in.'

EB

Bedrijfseconomen die meer dan één organisatie willen adviseren

Karakteristiek van onze Maatschap

Dijker en Doornbos/accountants onderhoudt een nauwe samenwerking met Van der Torn & Buningh/organisatieadviseurs, Buradi Groep/accountants-administratieconsulenten, De Boer en Van Keulen/belastingadviseurs en GIS/adviseurs voor organisatie en automatisering. Hierdoor kunnen wij onze opdrachtgevers op een breed gebied deskundig van dienst zijn.

Bovendien is er dankzij de gevarieerde samenstelling van het cliëntenpakket een groot scala van ervaring aanwezig.

Wij vinden dat onze opdrachtgevers recht hebben op meer dan alleen de controle van de jaarrekening. Tot onze vakopvatting behoort evenzeer de adviesfunctie van de registeraccountant die onder andere tot uitdrukking komt in actieve assistentie en, waar nodig, in het aandragen en begeleiden van oplossingen, kortom: in een grote betrokkenheid.

Een en ander voltrekt zich in een sfeer van voortdurende kwaliteitsbewaking en -verbetering.

Reden voor de vacature

Het spreekt vanzelf dat een Maatschap als de onze bepaald geen statische eenheid kan worden genoemd. Ook het karakter van onze taakopvatting zorgt trouwens voor de noodzakelijke dynamiek. Uiteraard zijn in zo'n organisatie vrijwel permanent vacatures te vervullen. Daar zijn verschillende redenen voor: enerzijds het natuurlijke personeelsverloop en anderzijds de gestage groei van de werkhoeveelheid.

Uw kwalificaties

Een eerste vereiste is, dat u in aansluiting op uw studie (bedrijfs)economie aan een Nederlandse hogeschool of universiteit, de postdoctorale studie "accountancy" volgt. De Maatschap biedt u voor het volgen van die studie ruime faciliteiten. Uw leeftijd zal rond de 25 zijn.

Uw interesse/de functie

Het moet u boeien om de organisaties die door u worden bezocht door en door te leren kennen.

Daarvoor is een systeem van toetsing beschikbaar aan de hand van beproefde (maar eigentijdse!) methoden en technieken. Aangezien u bij cliënten werkt die in verschillende sectoren van de economie hun belangen hebben, is het belangrijk dat u zich snel kunt aanpassen aan de werksituatie. Daarbij zult u moeten beschikken over doorzettingsvermogen, hoofd- en bijzaken

kunnen onderscheiden en met handhaving van uw persoonlijkheid in een team kunnen werken. In het begin draait u mee in de controlepraktijk. Daarbij wordt uiteraard rekening gehouden met uw postdoctorale studieprogramma. Aldus ontwikkelt u zich snel en efficiënt tot registeraccountant.

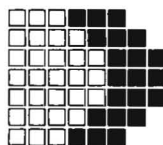
Wij gaan er, net als u, vanuit dat u uw postdoctorale studie accountancy met goed gevolg afsluit. Afhankelijk van uw ontwikkeling binnen de Maatschap behoort daarna benoeming tot medewerker of venoot tot de mogelijkheden.

De kennismakingsprocedure

U kunt ons schrijven of telefonisch laten weten, dat u bent geïnteresseerd in een gesprek. Wend u dan tot onze Centrale Personeelsdienst, t.a.v. Mevr. M.M.L. Kluiters, Postbus 11, 3720 AA Bilthoven. Telefoon 030-790844.

M/V

Het spreekt vanzelf dat bij onze Maatschap vrouwelijke collega's net zo welkom zijn als mannen.

Diiker en Doornbos/accountants

26 vestigingen in Nederland, 2 in België en 1 in Curaçao. Door het internationale samenwerkingsverband binnen Binder Diiker Otte & Co. (BDO), met 300 vestigingen over de hele wereld, zijn wij in staat om onze opdrachtgevers ook buiten de landsgrenzen optimaal te ondersteunen.

Raad en Daad

partir, c'est mourir un peu

In deze laatste R & D de 156ste vergadering van de faculteitsraad. Emancipatiezaken, assistenten in opleiding en monetaire economie.

Triest

De nieuwe hoogleraar Werkgelegenheidsvraagstukken binnen het Emancipatiebeleid - Monica Triest - moest nog worden ondergebracht bij een vakgroep. Het bestuur gaf er de voorkeur aan dat dit bij micro-economie zou geschieden. Mevrouw Triest koos voor de vakgroep Economie der Regio's en van de Sectoren, de raad nam deze keuze over en bekrachtte haar tot aan de facultaire herindelings.

Kessler

De benoemingsprocedure voor de vacature Kessler; monetaire economie is rond. De benoemingscommissie kwam tot een eensluidende voordracht. In de vorige raad kwam ter sprake dat de vakgroep wat meer zekerheid wenste omtrent de bereidheid van de kandidaat om te participeren in het voorwaardelijk gefinancierd onderzoeksproject. In deze raad lag er bij de stukken ook een bereidverklaring van de kandidaat zodat de raad nu in fasen het besluit heeft genomen.

AIO's

Volgend jaar september start de AIO-opleiding, maar over de vorm en inhoud is nog niet veel bekend. Daarom werd de OC om advies gevraagd. Bij de behandeling in de OC werd gebruik gemaakt van een notitie die ik had geschreven (dit om even te laten zien dat ik ook wel eens wat deed voor m'n salaris). Aan de hand van de Onderwijscom-

missie deed de raad de volgende uitspraken:

- het merendeel van de studielast dient in het eerste jaar van de aanstelling te worden geconcentreerd;
- naast onderdelen die voor een onderzoekopleiding van belang zijn of die bestemd zijn om lacunes aan te vullen, dient didactische scholing onderdeel van het onderwijs aan AIO's uit te maken;
- gezien de geringe aantallen AIO's die in eenzelfde periode onderwijs volgen is dit alleen mogelijk als zulks interfacultair of op universitair niveau geschiedt.

De OC wordt verzocht een kader uit te werken voor het onderwijs te geven aan AIO's, waaraan de door de vakgroepen opgestelde onderwijsprogramma's te zijner tijd getoetst kunnen worden.

Emancipatie

Het College van Bestuur heeft een nota 'Vrouwenemancipatie van de UvA' laten opstellen. De faculteitsraad had de volgende opmerkingen:

- met gezinsverplichtingen kan het beste rekening worden gehouden als toegestaan wordt dat dagstudenten aan het avondprogramma en avondstudenten aan het dagprogramma mogen deelnemen;
- ook de leeftijdsgrens van 30 jaar in het wetsontwerp studiefinanciering is een ex-

- tra hindernis voor vrouwen;
- de faculteit bepleit continuering van de financiering van de leerstoel 'Werkgelegenheidsvraagstukken in het Emancipatiebeleid' door Sociale Zaken;
- ook integratie van vrouwenstudies in het onderwijsprogramma moet worden nastreefd;
- de raad meent dat niet alle financiële consequenties zijn opgenomen.

Dat was het dan. Tot ziens,

Marcel Michelson

Rectificatie

In de vorige R & D meldde ik dat I. Wahab mij geen stukken voor de CWB toezond. Dit blijkt op een wederzijds misverstand gebaseerd te zijn.

vervolg van pagina 11

Wat zijn de voornaamste problemen waarmee het IAV geconfronteerd wordt?

Door de groei in de laatste jaren zijn de uitgaven voor de aanwinsten gestegen. Dat veroorzaakt op zijn beurt gebrek aan geld en ruimte. We barsten simpelweg uit het gebouw! Medewerksters werken waar ze niet horen te werken - o.a. op zolder. De aanwezige ruimte begrenst onze mogelijkheden. En straks staat ons automatisering te wachten! Een andere zaak is dat we hier met ons zestienen werken, veelal op deeltijdbasis, en op basis van verschillende geldstromen o.a. van het Ministerie van Sociale Zaken en van o.a. de UvA. Wat opvalt is dat vrouwen zich hier geweldig inzetten en dat wordt ook van ze verwacht.

Heeft het IAV naast het verzamelen en het bewaren ook andere doelstellingen, zoals het organiseren van lezingen en tentoonstellingen?

Ja. Wat we ook doen is het registreren van vrouwenstudies in Nederland, zodat vrouwen weten wat er al onderzocht is en dubbel werk voorkomen kan worden. D.m.v. inventarisatie ontstaat er ook een overzicht van witte plekken, zo weet je hoever je bent. Een andere belangrijke activiteit is een net afgerond project - het publiceren van Egodocumenten. Dat zijn dagboeken en brieven van gewone vrouwen. Net zoals de "oral history" zijn die van belang om een inzicht in het leven van vrouwen te krijgen, dat niet te halen is uit tijdschriften en kranten.

Op 6 november is het feest. Wordt er ter gelegenheid daarvan en studiedag georganiseerd?

Nee, niets dergelijks. De jubileum-uitgave 'Lieve Dr. Jacobs' en de al genoemde Egodocumenten zijn klaar. Onze bedoeling was eigenlijk om wat publiciteit te trekken en in het land beter bekend te worden.

(Bedankt voor het gesprek.)

P.S. Misschien zorgt Rostra voor enige publiciteit voor het IAV?

GBK

*) in de kleurenbijlage van 5-10-1985 van de hand van I. Cornelissen

scheltema holkema vermeulen | *boek ver kopers*

Een ruime keuze op het gebied van:
accountancy, financiering, automatisering, marketing
organisatie, economie, geografie

van Amerongen - Terminologie voor accountants en administrateurs, nederlands - engels 1985 Samsom	f 52,00	LaRue Hosmer en R. Guiles - Creating the successful Business Plan for New Ventures 1985 McGrawHill	f 90,30
D.W. Feenstra - Oordeelsvorming rond de externe berichtgeving 1985 Wolters Noordhoff	f 48,00	A. Markusen - Profit, Cycles, Oligopoly and Regional Development 1985 MIT Press	f 125,30
A.B. Frielink, H.J. de Heer e.a. - Leerboek Accountantscontrole deel 1 algemene grondslagen 1985 Stenfert Kroese	f 55,00	J. Naisbitt en P. Aburdene - Re-Inventing the Corporation, transforming your job and your company for the new information society Warner 1985	f 64,80
I. Guild en R. Harris - Forfaiting, an alternative approach to export trade finance 1985 woodhead-faulkner	f 172,45	R.G. Ogilvie - Industriële Marketing planning. Verzamelen, wegen kiezen en doseren. 1985 Elsevier	f 54,50
Derrick G. Hanson - Dict. of Banking and Finance. A commentary on banking, financial services and corporate and personal finance 1985 Pitman	f 172,45	P. Verbraeken - Het verschrikkelijke bankgeheim, aspecten van het internationale financiële bedrijf 1985 Leon Lesoil	f 17,50
Lee Iacocca - Iacocca, an autobiography 1985 Bantam books	f 16,65	A.H. v.d. Zwaan - Industriële verhoudingen in Nederland, een inleiding 1985 van Gorcum	f 49,50
B.G. James - Business War Games. Business strategy for executives in the trenches of market warfare 1985 penguin books	f 24,50	A. v.d. Zwan, red. - Nederland in zaken. Investeren, winst en werkgelegenheid Veen 1985	f 29,90
H. Kox - Onderzoeksgids multinationale ondernemingen 1985 somo	f 24,00	A. Zwass - Zwei Weltsysteme. Marktwirtschaft kontra Planwirtschaft 1985 Europa verlag	f 49,75

scheltema *boek*
holkema *ver*
vermeulen *kopers*

koningsplein 20
1017 BB amsterdam
tel. 020-267212